

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

ZA CESARJA IN DOMOVINO

Vojna propaganda in protipropaganda na Slovenskem med prvo svetovno vojno

Zgodovina

Raziskovalna naloga

Avtor: TJAŠA ŠIMUNIĆ
Mentor: ROMAN MIRNIK
Šola: PRVA GIMNAZIJA MARIBOR

Maribor, 2018

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

ZA CESARJA IN DOMOVINO

Vojna propaganda in protipropaganda na Slovenskem med prvo svetovno vojno

Zgodovina

Raziskovalna naloga

Maribor, 2018

Zahvala

Najprej se moram zahvaliti svoji družini za potrpljenje ob mojem večdnevnom pisanju in za njihovo strpnost ob mojih predavanjih o prvi svetovni vojni. Hvala tudi moji najboljši prijateljici za ekspresne prevode iz nemščine, brez katerih ne bi zmogla. Hvala vsem mojim prijateljem, ki so bili tako prijazni, da me niso blokirali, ko so začeli dobivati sporočila, kot je npr.: »Veste, kaj sem našla v Slovencu iz leta 1914?«. Iskrena hvala za vašo podporo.

Zahvaljujem se tudi Pokrajinskemu arhivu Maribor za gradivo, ter delavcem PAM-a, ki so mi gradivo pomagali zbrati. Brez PAM-a in njegovih uslužbencev moja naloga ne bi bila to, kar je. Vsem najlepša hvala.

Hvala tudi lektorici, ki je izvedla nemogoče in to nalogo pregledala pred rokom. Brez nje ne bi zmogla. Zasluži si veliko več kot samo zahvalo.

Na koncu pa še velika zahvala mojemu mentorju, ki me je vodil skozi raziskovalni proces, mi pomagal popraviti napake in mi svetoval med pisanjem. Zahvaliti se mu moram za vse ure, ki jih je preživel ob moji raziskovalni nalogi, in za potrpljenje, ki mi ga je izkazal. Brez njega te naloge ne bi bilo, in za to sem mu neizmerno hvaležna.

KAZALO VSEBINE

1. POVZETEK	9
2. UVOD	10
2.1 Opre delitev problema	10
2.2 Namen in cilji raziskovalne naloge	10
2.3 Opre delitev hipotez	10
2.4 Metode dela	11
3. AVSTRO-OGRSKA IN SLOVENIJA V PRVI SVETOVNI VOJNI	12
3.1 Prva svetovna vojna in Avstro-Ogrska	12
3.2 Prva svetovna vojna in slovenske dežele	18
3.2.1 Slovenci med prvo svetovno vojno	18
3.2.2 Izgube Slovencev	21
3.2.3 Politika na Slovenskem med prvo svetovno vojno	22
3.2.4 Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje	26
4. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETA 1914	29
4.1 Propaganda leta 1914	29
4.2 Protipropaganda leta 1914	33
5. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETA 1915	36
5.1 Propaganda leta 1915	36
5.2 Protipropaganda leta 1915	41
6. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETA 1916	46
6.1 Propaganda leta 1916	46
6.2 Protipropaganda leta 1916	51
7. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETA 1917	53
7.1 Propaganda leta 1917	53
7.2 Protipropaganda leta 1917	56
8. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETA 1918	59

8.1	Propaganda leta 1918	59
8.2	Protipropaganda leta 1918	60
9.	ZAKLJUČEK	64
9.1	Propaganda in protipropaganda ter njuna povezanost z dogodki med vojno	64
9.1.1	Prvi dve leti Velike vojne (1914 in 1915)	64
9.1.2	Usodno leto 1916	65
9.1.3	Zadnji leti vojne (1917-1918)	66
9.2	Hipoteze in cilji	67
10.	DRUŽBENA ODGOVORNOST	69
11.	VIRI IN LITERATURA	70
11.1	Literatura in internetni viri	70
11.2	Časopisni in drugi viri	70
11.3	Viri slik	73
12.	PRILOGE	79

KAZALO SLIK

SLIKA 1: MOJIM NARODOM.	29
SLIKA 2: RAZGLAS O ODKUPU ŽIVIL ZA MESTNO OBČINO.	31
SLIKA 3: PROPAGANDNA SLIKA BOJEV NA PLANINI ROMANIJA V BOSNI.	32
SLIKA 4: SV. OČE O VOJSKI.	34
SLIKA 5: VOJNI STROŠKI.	34
SLIKA 6: RUSI OBLAČIJO ŽENSKO OBLEKO.	36
SLIKI 7 IN 8: O SOŠKI FRONTI.	37
SLIKA 9: NAPOVEDI O PRIHODNOSTI RUSIJE.	38
SLIKA 10: PROPAGANDNA SLIKA POULIČNIH BOJEV OB ZAVZETJU BEOGRADA.	39
SLIKA 11: BEG SRBSKIH VOJAKOV.	40
SLIKA 12: PORAZ SRBOV.	40
SLIKA 13: NOVICE O CARJU.	41
SLIKA 14: KAJ VOJAKI PIŠEJO.	42
SLIKA 15: URADNI IZKAZI IZGUB.	43
SLIKA 16: POLOŽAJ NEIZPREMENJEN.	44
SLIKA 17: ŠALJIVA OSMRTNICA ZA BEOGRAD.	45
SLIKA 18: ITALIJA KOT IZDAJALEC.	46
SLIKA 19: OSTANKI SRBSKE ARMADE.	46
SLIKA 20: HVALA PRESTOLONASLEDNIKU.	47
SLIKA 21: FRANC JOŽEF.	48

SLIKA 22: CESAR JE MRTEV.	48
SLIKA 23: VPRAŠANJE MIRU.	49
SLIKA 24: NEPRIPRAVLJENA AMERIKA.	50
SLIKA 26: BOŽIČ 1916.	50
SLIKA 25: VOJNI BOŽIČ 1916.	50
SLIKA 28: NEIZPREMENJENO.	51
SLIKA 27: NOBENIH POSEBNIH DOGODKOV	51
SLIKA 29: ŠTEVILO RUSOV.	52
SLIKA 30: ODGOVOR NA NOTO.	53
SLIKA 31: MI NE!	54
SLIKA 32: CITI.	54
SLIKA 33: TO NI ŠIBKOST.	55
SLIKA 34: ITALIJANSKA LAŽ.	55
SLIKA 35: ŠESTO VOJNO POSOJILO.	56
SLIKA 36: PREMIRJE NA VZHODU.	56
SLIKA 38: ZA JUGOSLOVANSKO DEKLARACIJO.	57
SLIKA 37: MAJNIŠKA DEKLARACIJA.	57
SLIKA 39: MIR LJUDEM!	58
SLIKA 40: USTVARITI SE MORA NOVA AVSTRIJA.	59
SLIKA 41: O SPOMENIKU.	60
SLIKA 42: JUGOSLAVIJA.	61

SLIKA 43: ŽIVELA REPUBLIKA!	61
SLIKA 44: DOMOVINA V NEVARNOSTI.	62
SLIKA 45: IZ NEMŠKE AVSTRIJE.	63
SLIKA 46: NEMŠKE TEŽAVE.	63

1. POVZETEK

Raziskovalna naloga z naslovom *Za cesarja in domovino* obravnava propagando in protipropagando na Slovenskem med prvo svetovno vojno.

Prva svetovna vojna oz. velika vojna, ki je trajala od leta 1914 pa do konca leta 1918, je zajela ves svet, neposredno pa tudi ozemlje današnje Slovenije. Slovenski moški so se v okviru avstro-ogrske vojske borili na vseh evropskih frontah, vse slovenske dežele pa so bile od odprtja soške fronte v letu 1915 celo neposredno zaledje fronte.

Med vojno je država morala poskrbeti, da so prebivalci spopade in vodstvo države podpirali, zato je objavljala propagandno gradivo v skoraj vseh možnih oblikah. Skoraj neizogibno je propagandi sledila neuradna in prikrita protipropaganda, ki je postala bolj očitna proti koncu vojne. Ravno to obravnava ta raziskovalna naloga: razvoj propagande in protipropagande ter odziv propagande in protipropagande na velike dogodke v vojni. Posebna pozornost je namenjena tudi vplivu propagandnega in protipropagandnega gradiva na dogodke v družbi in potek vojne.

Raziskava je bila opravljena s pomočjo knjižnih virov ter s preučevanjem raznega propagandnega materiala, se pravi propagandnih slik, razglednic, razglasov in člankov v časopisu, ki je dostopno v Pokrajinskem arhivu Maribor in na spletnem portalu Digitalna knjižnica Slovenije.

Propaganda in protipropaganda sta vsekakor temi, ki si zaslužita posebno pozornost. V prvi svetovni vojni sta igrali veliko vlogo, vsaj do neke mere sta oblikovali mišljenje ljudi in soodločali o izidih na bojiščih. Raziskovalna naloga najprej oriše prvo svetovno vojno, nato pa propagandno in protipropagandno gradivo obravnava po letih. Na koncu je medsebojna povezanost propagande in protipropagande sumarno predstavljena v posebnem poglavju, ki mu sledijo razprava, zaključek in rezultati raziskave.

2. UVOD

2.1 Opredelitev problema

Odkar pomnim, me je zgodovina na splošno zelo zanimala, predvsem pa sem vedno kazala veliko zanimanje tudi za obe svetovni vojni. Prvo svetovno vojno sem izbrala predvsem zato, ker sem o njej vedela manj in ker je bila prva. Med veliko vojno so se pojavile stvari, ki jih ljudje pred letom 1914 praktično niso poznali.

Do izraza je prišla tudi močna propaganda, ki sem se jo odločila bolj podrobno raziskati. O propagandi med prvo svetovno vojno sem namreč v šoli slišala zanemarljivo malo, kljub temu da so me o vojni sami naučili veliko. Zdelo se mi je, da bi tako pomemben del zgodovine moral biti bolje raziskan in poznan, zato sem se odločila napisati to nalogo.

2.2 Namen in cilji raziskovalne naloge

Glavni namen moje raziskovalne naloge je bil osvetliti področje propagandnega delovanja v slovenskih deželah med prvo svetovno vojno. Preden sem začela pisati, so se mi porajala razna vprašanja. Koliko je propagande in protipropagande sploh bilo? Je bila učinkovita? Kako so jo širili? Kako so se nanjo odzvali ljudje in vojaki in kako se je sama prilagajala velikim dogodkom? Je vplivala na dogodke na bojiščih?

Cilj mojega raziskovanja je postal odgovoriti na ta vprašanja. Hotela sem ugotoviti, kako razširjeno je bilo propagandno in protipropagandno delovanje in koliko ljudi je doseglo. Zanimalo me je, ali je gradivo doseglo svoj namen. Glavni cilj moje naloge pa je bil ugotoviti, ali se je bilo propagandno in protipropagandno gradivo sposobno prilagajati vojni in ali je sploh imelo vpliv na boje na frontah.

2.3 Opredelitev hipotez

Pri raziskovalni nalogi sem si postavila naslednje hipoteze, da bi lažje usmerila svoje delo.

Hipoteza 1: Propaganda je vsa leta vojne na ljudi močno vplivala.

Hipoteza 2: Proti koncu vojne je bila protipropaganda vedno bolj agresivna.

Hipoteza 3: Propaganda in protipropaganda sta se spreminjali skupaj s potekom vojne.

Hipoteza 4: Propagandna in protipropagandna gradiva so vplivala na dogodke na bojiščih.

2.4 Metode dela

Uvodni del moje naloge, oris prve svetovne vojne, sem zapisala s pomočjo drugih knjižnih in internetnih virov. Glavni del naloge, raziskavo propagande in protipropagande, pa sem opravila s pomočjo zgodovinskih virov. Raziskala sem propagandne in protipropagandne razglase, slike in razglednice v Pokrajinskem arhivu Maribor, lotila pa sem se tudi preiskave časopisja. S pomočjo internetnega portala Digitalna knjižnica Slovenije sem pregledala časopise, ki so v slovenskem jeziku izhajali med prvo svetovno vojno. Najbolj sem se posvetila časopisu Slovenec, saj je bil na slovenskem prostoru najbolj razširjen, izhajal pa je vsa leta vojne.

3. AVSTRO-OGRSKA IN SLOVENIJA V PRVI SVETOVNI VOJNI

3.1 Prva svetovna vojna in Avstro-Ogrska

Da bi bolje razumeli, kako je na slovenskih tleh med prvo svetovno vojno potekala propaganda, moramo seveda razumeti tudi, kako je potekala prva svetovna vojna na ozemlju Avstro-Ogrske, v okvir katere so sodile tudi tedanje dežele, v katerih so živeli Slovenci.

Že pred dvajsetim stoletjem so se med evropskimi državami pojavila razna nasprotja na področju politike in gospodarstva, vedno bolj vidna pa so postajala tudi nacionalna nasprotja. V dvajsetem stoletju so se ta nasprotja le še stopnjevala in poglobljala.

S svojim položajem v obstoječi ureditvi sveta je bila vedno bolj nezadovoljna novonastala velesila na gospodarskem in političnem področju – Nemčija. Nemci so želeli razširiti svoj vpliv v svetu in hkrati pridobiti kolonije, katerih delitev so zaradi različnih zgodovinskih razlogov zamudili. S temi težnjami je prišla Nemčija navzkriž z interesi drugih velesil, predvsem z Veliko Britanijo. Zaradi strahu pred Nemčijo se je Velika Britanija povezala s Francijo, ki je do Nemčije že dolgo gojila zamere.

Najpomembnejši zaveznik Nemčije je bila Avstro-Ogrska. Tako kot Nemčija je tudi Avstro-Ogrska želela razširiti svoj vpliv, po povezavi Nemcev z Italijo pa je bilo to mogoče samo še na Balkanu; priključitvi Bosne in Hercegovine so tako sledile priprave za prodor vse do Soluna. Dejavnost na Balkanu je bila hkrati kot širjenje vpliva tudi poskus rešitve vedno bolj perečega jugoslovanskega vprašanja. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 123)

Tem načrtom je največjo oviro predstavljala Srbija, ki je imela na rešitev jugoslovanskega problema velikosrbske poglede, zaradi česar so se med Srbijo in Avstro-Ogrsko vedno znova pojavljali politični in gospodarski spori. Srbija je oporo v glavnem iskala v Rusiji in Franciji, ki sta bili že leta njeni zaveznici proti zelo napadalni nemški politiki in vmešavanju monarhije v razmere na ozemlju Balkana.

Leta 1907 sta medsebojne spore zgladili tudi Velika Britanija in Rusija. Proti centralnim silam, se pravi Nemčiji, Avstro-Ogrski in Italiji, se je tako dokončno oblikovalo zavezništvo t. i. antantnih sil, Rusije, Francije in Velike Britanije. Italija je bila pravzaprav najšibkejši člen teh političnih zavezništev. V njihovih interesih je bila nova delitev kolonij, a so prav tako želeli v skupno državo s skupnim ozemljem na račun Avstro-Ogrske združiti vse Italijane. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 123)

Že v času pred prvo svetovno vojno je bilo jasno, da se nekaj pripravlja. Zaradi političnih in gospodarskih napetosti je prišlo do večih zunanjepolitičnih kriz, dokončni sprožilec prve svetovne vojne pa predstavlja sarajevski atentat. Na srbski Vidovdan, 28. junija 1914, je bosanski Srb, član nacionalistične organizacije Mlada Bosna Gavrilo Princip v Sarajevu ustrelil in ubil avstro-ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Sofijo Hohenberg.

Sarajevski atentat so s pridom izkoristili zagovorniki vojne v avstro-ogrskem parlamentu, ki so bili že dolgo časa prepričani, da je vojaški poraz Srbije edina rešitev za nevarnost, ki so jo videli v velikosrbskem nacionalizmu. Posledično je Avstro-Ogrska 23. julija 1914 Srbiji izdala ultimatum ob popolni in brezpogojni podpori Nemčije. Srbija je nesprejemljive pogoje zavrnila.

Avstro-Ogrska je Srbiji vojno napovedala 28. julija, Rusija je odgovorila s splošno mobilizacijo, Nemčija je napovedala vojno Rusiji in Franciji, Velika Britanija pa Nemčiji. Dolgo pripravljajoča se prva svetovna vojna se je z vojno napovedjo Angležev uradno začela. Italija je ostala edina med evropskimi velesilami, ki je ob začetku vojne razglasila nevtralnost. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 124)

Vojne napovedi so sprožile načrte, ki so se pripravljali že desetletja. Avstro-Ogrska je z začetkom vojne vzpostavila vojaški absolutizem in ukinila parlamentarno življenje, stranke so se lahko ukvarjale le z delom znotraj stranke, odpravili so nekatere državljanske pravice.

Gospodarski razvoj države je zastal že pred vojno zaradi številnih kriz na Balkanu, začetek vojne pa je krizo samo še poglobil. Odpuščenih delavcev je bilo vedno več, moške so postopno mobilizirali, proizvodne obrate so zapirali. Ukrepi države so bili improvizirani. Začela se je inflacija. Gospodarstvo ni bilo niti približno pripravljeno na vojno, kaj šele silovito in dolgotrajno. Kolikor ga je lahko, ga je država organizirala, da so bile v ospredju tri naloge: financiranje vojne, preskrba vojske in preoblikovanje gospodarstva v vojno gospodarstvo. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 148)

Avstro-Ogrska je svoje oborožene sile prerazporejala v skladu z že dolgo izdelanimi načrti, te pa so že pred vojno uskladili z Nemci in Italijani. Nemčija je načrtovala boj na zahodu, zato se je večina avstro-ogrške vojske usmerila proti Rusiji, proti vzhodu, kljub temu da bi Avstro-Ogrska veliko raje vse svoje sile najprej usmerila na Balkan in kaznovala Srbijo in Črno goro. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 125)

Avstro-Ogrska je bila zaradi vseh kriz, ki so se zgodile pred vojno, na spopad slabše pripravljena. Za vojskami drugih velesil je njena vojska občutno zaostajala ne samo po tehnični opremljenosti, temveč tudi po usposobljenosti in izurjenosti vojakov.

Mobilizacijo je monarhija delno začela že med krizo, v splošno pa jo je razširila 31. julija. Večino vojakov so po železniških tirih takoj poslali prek Madžarske proti ruski meji.

Napadli so tudi Srbijo, a so doživeli neuspeh, Srbi pa so kot odgovor vdrli na Ogrsko. Enote na vzhodni fronti so takoj poslali v krvave bitke, po uvodnih spopadih pa je ruska vojska že ogrozila mejo monarhije.

Avstrijska vojska je na vzhodni fronti bolj ali manj izgubljala, ruska armada je prodrla globoko čez mejo. V tem delu spopadov je padla skoraj polovica na začetku mobiliziranih vojakov. Ogrsko mejo so z velikimi izgubami branili tudi pozimi, do konca zime pa izgubili večino vojakov. Operacije konec zime 1914-1915 so bile tudi zadnje samostojne vojaške operacije Avstro-Ogrske. Šele s pomočjo Nemčije so fronto premaknili iz Galicije.

»Po vseh prejšnjih primerih iz habsburške zgodovine je bil to trenutek, ko bi bilo treba skleniti mir: nekaj bi popustili Rusiji, nekaj morda celo Srbiji, toda habsburška monarhija bi se bila ohranila. Namesto tega je Avstro-Ogrsko »rešila« Nemčija; ta »rešitev« je pomenila dejanski konec Habsburžanov.« (Taylor, 1956, 267)

Ne glede na to, kdo je formalno vodil vojne operacije, so bile nemške čete tiste, ki so leta 1915 pregnale Ruse iz Galicije, nemški generali so konec leta 1915 vodili ofenzivo, ki je fronto premaknila do Soluna. Nemčija se je sedaj tudi uradno borila za nadvlado v Evropi, Habsburžani pa so bili samo še njihov privesek. Nemci dinastije niso odstavili, a je imel Franc Jožef podoben status kot npr. bavarski ali saški kralj.

Premoč Nemčije nad Avstro-Ogrsko se je pokazala tudi med pogajanjmi za vstop Italije v vojno. Nemci so Italijanom za vstop na strani centralnih sil ponudili avstrijska ozemlja, ne da bi vodstvo Avstro-Ogrske sploh obvestili, kaj šele da bi se z njimi posvetovali.

Kljub tej ponudbi je Italija opustila zavezništvo s centralnimi silami in v vojno vstopila na strani antante. Po dolgih pogajanjih so 26. aprila 1915 v Londonu z antantnimi silami podpisali tajno pogodbo, po kateri bi v primeru zmage dobili vsa zahtevana ozemlja, ki jih je imela Avstrija. To je še poslabšalo Avstro-Ogrski položaj. Z Italijo so si delili 600 km meje, kjer jim je grozilo novo bojišče, kljub temu da so vzhodno fronto s pomočjo Nemčije komaj branili.

Čeprav se napad še ni zgodil, je bilo vodstvu monarhije jasno, da bodo mejo prej ali slej morali braniti. Zaradi težav z vojsko so načrtovali zgolj obrambo meje, načrte za to pa so naredili že v začetku vojne, a so jih morali kasneje zaradi pritiskov Nemčije in spremenjenih okoliščin spremeniti. Predvideli so samo obrambo takoj za državno mejo v Posočju. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 131)

Italija je 23. maja 1915 napovedala vojno Avstro-Ogrski, vojaške operacije pa je začela dan kasneje. Italijanska vojska je najprej le zasedala izhodiščne položaje, za kaj več ni bila ne pripravljena ne opremljena. Odprla se je nova fronta, soška fronta, kjer so se borili številni slovenski vojaki, in že po uvodnih bojih je bilo jasno, kako bo vojskovanje tukaj potekalo.

Avstrijska vojska tudi tu ni doživela veliko uspehov, večino časa je izgubljala ozemlje ali pa za ceno ogromnih vojaških izgub uspela ubraniti že ustaljeno frontno črto. Italijani so leta 1916 zasedli Gorico, leta 1917 pa prišli celo do Banjšic. Avstro-Ogrska je imela težave predvsem s prerazporejanjem svojih sil med vzhodno in soško fronto, saj na obeh hkrati ni mogla učinkovito odbiti velikih ofenziv.

A. J. P. Taylor je avstrijsko nemoč opisal kratko in jedrnato: »...velika sila, ki ni mogla poraziti niti Italijanov, je bila gotovo že zelo na koncu. Vnovič so bile potrebne nemške čete in nemško vodstvo, da so uredile majavo avstro-ogrsko bojno črto.« (Taylor, 1956, 268)

Preobrat se je zgodil leta 1917. 24. oktobra je avstrijska vojska sprožila novo ofenzivo, pri načrtovanju katere so pomagali Nemci. Nemčija je prispevala tudi svoje sile. Italijane so do konca maja 1918 izrinili vse do reke Piave.

Do konca leta 1915 se je zdelo, da je vojna povsem vojaška stvar, pomembna so bila samo bojišča. Vojna vnema je kmalu usahnila in postopoma so bili rezultati bojev vedno bolj odvisni od politike. Politično so se prebujali tudi nenemški narodi monarhije. V deželah so ustanovili nove vlade in sprejeli nove politične programe, vojna je postala preresna, da bi se odvijala samo na bojiščih. Franc Jožef je vse do smrti novembra 1916 skrbel, da je uprava redno delovala, z njegovo smrtjo pa se je začel konec Avstro-Ogrske.

»Zdaj pa se je odmaknil kamenček in sprožil se je plaz. S Francem Jožefom je zmanjkalo poslednjega koščka habsburškega jedra, ki je bilo že dolgo mrtvo, pa še zmerom trdo; zdaj so ostali samo še odmevi, duhovi in praznota.« (Taylor, 1956, 276)

Franca Jožefa je nasledil Karel I., ki v bistvu ni bil vladar dejanskega cesarstva. Državo je pred katastrofo poskusil rešiti s političnimi pogajanjmi. Vodstvo se je trudilo, da bi nekako doseglo

mir, cesar je naokrog celo ponujal ozemlja drugih držav, a so bile te obljube bolj ali manj prazne in vsa pogajanja zaman.

Cesar je poskušal umiriti razmere, a mu ni uspelo. 30. maja 1917 so obnovili parlament, takrat so narodi monarhije zadnjič izrazili svoje načrte za prihodnost v okviru Avstro-Ogrske. Stranke so večinoma samo obnavljale programe iz revolucionarnega leta 1848. Poljaki so zahtevali Galicijo, Čehi skupno češkoslovaško državo, Hrvati in Slovenci so se sklicevali na pravice hrvaške krone in zahtevali skupno državo s Srbi znotraj monarhije. *»Karel je mogel nuditi Čehom in Južnim Slovanom samo tisto, kar je nudil zaveznikom: prazna pogajanja.«* (Taylor, 1956, 279) Kljub temu da je sestavil nekakšne politične programe, ki so upoštevali zahteve narodov, se narodi niso strinjali z vsemi točkami, nasprotovala pa sta jim Nemčija in Ogrska. Nemčija predvsem zato, ker je nasprotovala vladi, ki bi hotela skleniti mir, Ogrska pa je celo zagrozila, da bo avstrijsko polovico države nehala oskrbovati s hrano.

Februarja 1917 so ZDA pretrgale vse vezi z Nemčijo, 6. aprila 1917 pa vstopile v vojno na strani antante. Dejstvo, da se je antanti pridružila nova velesila, je predstavljalo možnost, da po več letih skoraj nepremičnega bojevanja dokončno premagajo centralne sile.

Februarska revolucija po gregorijanskem koledarju marca 1917 je v Rusiji pometla s carizmom. Razmere v državi so se v letu 1917 razvile v kaos, prav tako pa razmere na bojišču. Novembra 1917 po gregorijanskem koledarju se je zgodila nova, oktobrska revolucija oz. boljševiška revolucija. Oblast so prevzeli boljševiki pod vodstvom Lenina, novo vodstvo države pa je hitro ugotovilo, da oslabljena Rusija vojne ne more nadaljevati. 5. decembra 1917 so s centralnimi silami v Brest-Litovskem podpisali premirje.

Pogajanja z Rusijo so bila zadnje pompozno dejanje habsburške dinastije, a tudi tukaj ni delovala po svoje, temveč predvsem kot podpornik Nemčije. Tako Avstro-Ogrska kot Nemčija sta hoteli na vsak način končati boje na vzhodni fronti, a tudi pridobiti čim več ozemlja. 3. marca 1918 so z Rusijo podpisali Brest-Litovski mir. Rusija je priznala neodvisnost Finski in Ukrajini, odrekla pa se je nadzoru nad Estonijo, Litvo, Latvijo in Poljsko, nekaj ozemlja je predala tudi Turčiji.

Tudi na teh pogajanjih so Habsburžani spet naredili napako. Novi Ukrajinski republiko so odstopili cholmsko okrožje, ki je bilo na interesnem območju za Poljake, ko bi enkrat ustanovili »Veliko Poljsko«. Poljaki so pretrgali vse vezi s Habsburžani, avstrijska vlada pa se brez poljske podpore ni mogla več pretvarjati, da ima oblast nad državnim zborom.

Proti koncu vojne sta v državi vladala nered in negotovost. Dezerterji so se sprehajali po državi, inflacija je bila iz dneva v dan hujša, proizvodnja se je vztrajno ustavljala. Bilo ni niti premoga, niti hrane, niti vodstva. Povratniki iz vojnega ujetništva v Rusiji so vsemu skupaj dodali še boljševiške ideje ali pa vsaj prezir do oblasti, ki so ga opazili med rusko revolucijo. Na njihovo pobudo so tudi socialdemokratske stranke začele podpirati narodovo pravico do samoodločbe. Dinastija je s tem izgubila še najzvestejše privrženca.

Leta 1917 se je tudi v avstro-ogrski vojski pojavilo vsesplošno nezadovoljstvo vojakov, predvsem zaradi vedno slabše hrane in naveličanosti nad vojno in neprestanim bojevanjem. Velik vpliv, čeprav posreden, je imela tudi oktobrska revolucija v Rusiji. Zaradi težav z oskrbovanjem s hrano in razdeljevanjem le-te so se vojaki najprej začeli upirati v zaledju. Januarja 1918 so se velike stavke prenesle tudi na vojno mornarico v dveh glavnih pristaniščih Avstro-Ogrske, Pulju in Boki Kotorski. Izbruhnili so upori in se leta 1918 razširili po večini bojišč. Vse zahteve vojakov so si bile bolj ali manj podobne, hoteli so predvsem izboljšanje razmer na frontah, konec vojne in demobilizacijo. Vojaške oblasti so ob uporih odreagirale zelo strogo, vojaško sodišče je moralo kot zgled kaznovati voditelje. Zgodilo se je tudi, da so upornikom grozili, da bodo iz vse skupine naključno izbrali vojake in jih pobili, če ne bodo izdali voditeljev upora.

Tako kot v Avstro-Ogrski so tudi v Nemčiji konec leta 1917 začeli razmišljati o premirju. Obe sta se pogajali predvsem z ameriškim predsednikom Woodrowom Wilsonom, ki je bil takrat glavni predstavnik interesov antante. Sestavil je štirinajst točk, v katerih je napisal pogoje, ki bi po njegovem morali biti izpolnjeni v primeru premirja, na katere se je Nemčija naslanjala med pogajanja. Vključevale so razne zahteve na področju prostega pretoka blaga in ljudi, zahteve po umaknitvi vojaških sil iz držav antante, svobodo Nemčiji in Avstro-Ogrski med vojno priključenih držav ter, za slovenski prostor najbolj pomembno, načelo o samoodločbi narodov. Wilson je pisмено med drugim zahteval, da se balkanskim državam zagotovi samostojnost, ter da se same odločijo o svoji prihodnosti.

Že poleti 1918 so tudi Nemci ugotovili, da zahodne fronte ne bodo mogli več dolgo obvladovati. Kljub vsem uspehom in neuspehom med štirimi leti vojne so jih zdaj Britanci, Francozi in Američani očitno premagovali. Nemško vodstvo je samo še upalo, da se lahko država izogne predaji, a je bilo to neizogibno. Oktobra 1918 je Nemčija končno izrazila prvo prošnjo za premirje.

Konec oktobra je razpadala soška fronta. Zaradi uporov in silovitih italijanskih napadov, ki so fronto spet premaknili s Piave, je Avstro-Ogrska 28. oktobra ukazala umik in vojaki so se vračali proti domovini. Kljub ukazom je nekaj poveljnikov svoje vojake prepričalo, da naj počakajo na italijansko vojsko, ki pa jih je, kljub temu da je obljubila, da tega ne bo storila, zajela in odpeljala v ujetništvo, iz katerega so se vrnili šele leto dni po koncu vojne, če ne še kasneje.

Tudi avstro-ogrskemu vodstvu je bilo jasno, da vojaško propada, in to še prej, kot je bilo to jasno Nemčiji. 4. oktobra 1918 so ZDA poslali ponudbo za premirje. Amerika je ponudbo zavrnila, saj je bila mnenja, da se morajo narodi monarhije sami odločiti, v kakšnih državah želijo živeti. Cesar Karel je 14. februarja v upanju, da bo državo ohranil, narodom monarhije podelil avtonomijo, a so bila nacionalna gibanja že tako daleč, da so narodi zahtevali popolno osamosvojitve. Oktobra so vsi narodi že razglasili samostojnost, Dunaj pa je 30. oktobra razglasil neodvisno državo Avstrijo.

Avstro-Ogrska je premirje z antantnimi silami formalno podpisala 3. novembra 1918, cesarstvo pa je veličastno razpadlo. Kjer je bila prej Avstro-Ogrska, so bile zdaj Madžarska, Poljska, Avstrija, Češkoslovaška, Ukrajina in Kraljevina Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Oktobra so se začeli upirati tudi nemški vojaki. Vodstvo je poskušalo rešiti, kar se je rešiti dalo, in začelo mirovna pogajanja z ZDA. Premirje so podpisali 11. novembra 1918. Prva svetovna vojna se je tudi uradno končala.

3.2 Prva svetovna vojna in slovenske dežele

3.2.1 Slovenci med prvo svetovno vojno

Slovenska javnost je bila nad sarajevskim atentatom ogorčena, nad dejanjem Principa so se zgražali tudi največji nasprotniki Avstrije. Ljubljana je svoje stališče do razvoja dogodkov jasno pokazala s črnimi zastavami in izrazi sožalja. Večina Slovencev je bila mnenja, da bi ravno Franc Ferdinand lahko politično krizo monarhije rešil v korist Jugoslovanov, zaradi česar so atentat še toliko bolj obsojali. Slovenska politika je močno nasprotovala atentatu, a je bila kljub temu protivojno razpoložena. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 123)

Avstro-Ogrska, v okviru katere je živela večina Slovencev, je z začetkom vojne uvedla vojni absolutizem. Razpustili so parlament in omejili politično življenje, uvedli cenzuro, nekatere državljanske pravice so bile odpravljene, vloga vojske v javnem življenju je bila vedno večja.

Razveljavili so osebno svobodo, nedotakljivost stanovanja, pisemsko tajnost, svobodo združevanja, zborovanja, izražanja mnenja in tiska, odpravili porotna sodišča, civilistom pa so v primeru dejanj proti vojski in političnih hudodelstev sodila vojaška sodišča. Nemški nacionalizem se je z začetkom vojne močno razrasel, kar je privedlo do političnega preganjanja in aretacij mnogih zavednih Slovencev.

Ob mobilizaciji, ki je sledila vojni napovedi, so mobilizirali tudi večino slovenskih moških. Slovenski vojaki so se znašli pod poveljstvom velesile, ki na vojno predvsem gospodarsko ni bila pripravljena. *»Črnovojniške formacije so bile vpoklicane celo v svoji obleki in obutvi, to pa kaže, da je že jeseni 1914 primanjkovalo vojaške opreme.«* (Guštin, 2005, 130)

Slovenske enote je Avstro-Ogrska uporabljala podobno kot druge enote cesarstva, pazili so le, da se ni preveč slovenskih vojakov znašlo v bojih na Balkanu. Večino slovenskih vojakov so poslali na vzhodno fronto, kjer so jih takoj nagnali v krvave boje, po odprtju soške fronte leta 1915 pa so večino Slovencev poslali v boj proti Italiji, zaradi dogovorov znotraj zavezništva pa so vojake pošiljali tudi v podporo Nemčiji. Slovenci so služili tudi v vojskah antante, večinoma prostovoljno in na podlagi lastne opredelitve, izjema pa so bili Beneški Slovenci, ki so bili državljani Italije in so posledično služili v Italijanski vojski. Kot prostovoljci so se Slovenci pridružili predvsem Srbski vojski.

Soška fronta, ki je nastala leta 1915, je bila šok za slovensko ozemlje. Slovenske dežele so postale vojno ozemlje ali pa neposredno zaledje novonastale fronte, Slovenci, ki so tukaj živeli, pa so bili zdaj tudi neposredno ogroženi. Italija in Avstro-Ogrska sta večino civilnega prebivalstva v neposredni nevarnosti evakuirali, evakuacijo pa so z ozemeljskimi izgubami na fronti po potrebi širili. Kranjska je postala glavni oskrbovalec fronte.

Topniško obstreljevanje in druge vojaške operacije so uničevale pokrajino tudi po 10 km od frontne črte. Vsa naselja v neposredni bližini vojskovanja so bila praktično uničena, Italijani so po zavzetju načrtno uničili Gorico. Vojaki so tudi v zaledju postavljali razne vojski potrebne objekte.

Ko so avstrijske sile s pomočjo Nemčije leta 1917 frontno črto premaknile na italijansko reko Piavo, se je na slovensko ozemlje vrnil mir. Prebivalci so se začeli vračati, večina po koncu zime 1917-1918. Veliko domov je bilo uničenih, obnova pa je zaradi vojnih razmer potekala zelo počasi.

Vojska na italijanski fronti je začela razpadati oktobra 1918, kar je seveda zajelo tudi slovenske vojake. Ko je fronta tudi uradno razpadla, so se vojaki začeli vračati na slovensko ozemlje. Pod vplivom oficirjev jih je veliko počakalo na Italijane, ki so jih odpeljali v ujetništvo, domov pa so se vrnili najprej leto dni po razglasitvi premirja. Veliko vojakov je po vojni vstopilo v slovenske enote vojske kmalu nastale Kraljevine SHS.

Posledice vojne so prvič občutili tudi civilni prebivalci, obsedeno stanje je vplivalo na prebivalstvo daleč od frontnih črt. Pomanjkanje se je razširilo povsod po državi, zaradi inflacije so se poslabšale razmere vseh družbenih slojev, zaradi vpoklica so bili najbolj prizadeti kmetje. Že leta 1914 je začetek vojne skoraj popolnoma ohromil slovensko družbeno življenje. Večino moških so tako ali tako vpoklicali, vojni absolutizem, poostren politični režim in cenzura pa so ovirali delovanje slovenskih kulturnih organizacij. Nedotaknjeno je ostalo zgolj delovanje nemških kulturnih društev, zaradi česar so tudi mesta, v katerih so večinoma živeli Slovenci, navzven delovala kot povsem nemška mesta. Odhod moških na fronte je omogočil emancipacijo žensk. Moških ni bilo dovolj, zato so morale same preživljati svoje družine. Ženske so množično začele delati v proizvodnih obratih in na kmetijah. Vloga ženske v družbi se je spremenila. Veliko ljudi je moralo zapustiti svoje domove.

Težav z zalogami morda sploh ne bi bilo, če bi države, ki so začele vojno, dejansko razmišljale in naredile načrte za primer pomanjkanja. Bile so namreč prepričane, da bo vojna kratkotrajna in jo bodo lahko preživele s svojimi zalogami.

Takšno mnenje je prevladovalo tudi v Avstro-Ogrski, kjer so oblasti verjele, da težav s hrano sploh ne bo, pri tem pa ni razmišljala o tem, da je preskrba odvisna od Ogrske. Količine ogrskih pošiljk so se iz leta v leto zmanjševale, oskrbi pa je škodila tudi britanska zapora uvoza iz Severne Amerike in Argentine. Razmere so se še poslabšale, ko je začel izpadati tudi domači pridelek. Del prebivalstva se vse do uvedbe živinskih izkaznic leta 1915 sploh ni zavedal, kako huda je situacija. Vlada je omejila tudi porabo živil na prebivalca. Od leta 1915 je bila lakota vedno bolj očitna, največje probleme pa je predstavljala preskrba mest.

Dogajanje v domovini so prav tako spremljali slovenski izseljenci, ki so organizirali tudi zbiralne akcije za pomoč Slovincem.

Proti koncu vojne so se tudi slovenski vojaki na frontah in v zaledju pridružili vojaškim uporom in nepokorščini. Za dezertarje se je med ljudmi uveljavilo ime »zeleni kader«, saj so se skrivali na odročnejših, praviloma gozdnatih območjih, kjer jim je bilo težje slediti in jih težje odkriti. Najbolj so bili vidni v zaledju soške fronte. Po frontnem premiku na Piavo so bili edini

prebivalci sicer praznega zaledja prav dezertjerji. Slovenski vojaki, ki so se izognili vojaški službi, so se skrivali tudi na Pohorju in v predgorjih Kamniško-Savinjskih Alp. Organizirali so jih večinoma vojaki, ki so se vrnil iz ruskega ujetništva, kjer so padli pod vpliv boljševizma. Nasprotovanje vojskovanju se je širilo z roko v roki z vojaškimi upori. Slovenskih vojakov, ki pred letom 1918 skoraj niso predstavljali težav, se je Avstrija skorajda že bala. Z deklaracijskim gibanjem, ki je bolj podrobno opisano v poglavju 3.2.4 Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje, je število dezertjerjev in upornikov strmo rastlo.

3.2.2 Izgube Slovencev

Veliko mož je padlo, veliko se jih je s fronte vračalo kot invalidi. Razlogi za velike izgube so bili predvsem velikanske vojske, nova orožja in vojskovanje na velikih frontah. Med izgube so šteli padle, ujete, tiste, ki so zboleli, in pogrešane. Pogrešani so predstavljali tudi do tretjino izgub, vse vojaške izgube pa so redno objavljali na seznamih. Na Slovenskem je sezname najbolj vestno objavljaj časopis Slovenec, ki jih je ponatiskoval do oktobra 1917. Prizadeto je bilo tudi civilno prebivalstvo, najbolj v neposrednem zaledju front.

Avstro-Ogrska je velike izgube utrpela že po nekaj tednih vojskovanja, v novih operacijah pa izgube niso bile nič manjše. Sicer je bilo na vzhodni fronti po letu 1915 manj operacij in posledično manj žrtev, a so te izgube nadomestile tiste z nove fronte na meji z Italijo. Slovenski civilisti so na območju ob soški fronti vztrajali na domovih, zato so bile tukaj žrtve med civilnim prebivalstvom največje. Tisti, ki so jih evakuirali v begunska taborišča, so v veliki meri doživeli podobno usodo. Številni so umrli zaradi epidemij bolezni in podhranjenosti, ki je bila posledica pomanjkanja hrane.

Poleg velikega števila smrtnih žrtev je bilo veliko vojakov že od začetka operacij na vzhodni fronti vojnih ujetnikov. Številni slovenski vojaki so se vdali ruski vojski, Rusi pa so ujetnike peš odpeljali v osrednjo Rusijo in Sibirijo. Veliko jih je umrlo že na poti, še več pa v ujetništvu.

Vojake so pokopali predvsem na vojaških pokopališčih, ki so bila urejena tudi okoli vojaških bolnišnic v zaledju. Pokopališča so se zelo širila, na nekaterih je bilo pokopanih tudi do 2000 vojakov. Večino so postavili v neposrednem zaledju front. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 145)

Končnega števila vseh izgub državne oblasti niso nikoli ugotovile. Avstro-Ogrska je razpadla, preden je državi sploh uspelo ugotoviti, koliko ljudi je izgubila. Tudi kasnejše novonastale

države niso nikoli preštele vseh izgub. Po ocenah naj bi bilo padlih in pogrešanih okoli 1.800.000, padlo naj bi približno 36.000 Slovencev. Kot števila vseh žrtev niso nikoli prešteli vseh padlih slovenskih vojakov, podrobne raziskave pa naredili samo za manjša območja. Največ vojakov naj bi umrlo leta 1915, sledita leti 1916 in 1917. Večina jih je bila starih med 20 in 30 let. Takšno število izgub je tudi na slovenskih tleh sprožilo negativne družbene in demografske posledice. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 145-146)

3.2.3 Politika na Slovenskem med prvo svetovno vojno

Slovenska politika se je že od začetka hitro razdelila na dva tabora, katoliškega in liberalnega, kasneje pa se jima je pridružila še socialdemokratska stranka. Politiko so vodile tri stranke: Katoliška narodna stranka oz. Slovenska ljudska stranka oz. Vseslovenska ljudska stranka oz. SLS, Liberalno usmerjena Narodno napredna stranka oz. NNS in Jugoslovanska socialdemokratska stranka oz. JSDS.

Privrženci SLS so bili predvsem kmetje, odločilno vlogo v stranki so imeli duhovniki. Stranka je zahtevala, da se življenje na vseh področjih uskladi s katoliško vero, na socialnem področju pa se je ukvarjala predvsem z reševanjem težav delavcev, obrtnikov in kmečkega prebivalstva. Prizadevali so si, da bi slovenski narod postal enakopraven z drugimi znotraj Avstro-Ogrske in da bi uvedli splošno volilno pravico za moške. (Povzeto po: Zgodovina 3, 144)

Liberalna narodno napredna stranka je bila sestavljena predvsem iz meščanov in bogatih vaščanov. Zanimivo je, da gospodarskega programa sploh ni sestavila, a se je kljub temu zavedala, da delavci potrebujejo določene zadruge. Glavni zahtevi stranke sta bili zahteva po narodni avtonomiji oz. zahteva po Zedinjeni Sloveniji in zahteva po pravni državi. Na začetku je še uporabljala katoliško vero, kasneje pa je začela promovirati tudi osamosvojitve delavcev in kmetov. Tako so v okviru liberalnega tabora med delavci nastajale razne organizacije, kmetje pa so se povezali v samostojno »kmečko gibanje«. (Povzeto po: Zgodovina 3, 145-146)

JSDS se je trudila uresničevati predvsem zahteve delavstva, bila je socialistično usmerjena. Povezana je bila tudi s hrvaškimi in srbskimi delavci v Istri in Dalmaciji. Borila se je za konec kapitalizma in uvedbo pravičnejšega družbenega reda, višje mezde, krajši delovnik, demokratizacijo političnega življenja, uvedbo splošne volilne pravice itd. Za pomoč delavcem so ustanavljali sindikate in zadružne trgovine/konzume. Težave kmetov jih niso preveč

zanimale. Njihov vpliv na Slovenskem je močno narasel po uvedbi splošne volilne pravice leta 1907. (Povzeto po: Zgodovina 3, 146)

Vsa slovenska politika, ne glede na strankarsko opredelitev, je sarajevski atentat ostro obsodila, a je bila večina protivojno nastrojena. Vojne napovedi ni podpirala nobena stranka, najbolj ji je nasprotovala JSDS.

Slovenski narod se je ob začetku vojne znašel med Nemci in Italijani. Nemci so hoteli na vsak način prevladati nad Avstrijo. Če bi centralne sile v vojni zmagale, bi bili Slovenci popolnoma prepuščeni Nemcem, ti pa so želeli preko slovenskega ozemlja dobiti stik z Jadranskim morjem. Slovenske dežele bi tako postale nemške, prebivalstvo pa bi brez pomisleka ponemčili. Italija je ozemlje današnje Slovenije ogrožala iz podobnih vzrokov. Ob začetku vojne je razglasila nevtralnost, a je bilo vsem jasno, da se bo vsesplošni moriji prej ali slej priključila. Ni bilo pomembno, katero stran bi izbrala, za vstop pa bi bila v vsakem primeru nagrajena z delom slovenskega ozemlja. Tudi pod Italijani bi Slovincem grozilo raznarodovanje.

Slovenski politiki so se odločili, da je njihova prva skrb ubraniti Slovence pred koncem, predvsem pred Italijani, a je to preprečil z začetkom vojne uvedeni vojni absolutizem. Cesar je parlamentarno življenje Avstro-Ogrske ukinil in uvedel cenzuro, kar je omejilo politično delovanje predvsem tistih organizacij in strank, ki so bile protivojno in projugoslovansko usmerjene. Delovanje strokovnih organizacij so omejili, če ne celo prepovedali, veliko glasilom pa so prepovedali tisk. Razrasel se je nemški nacionalizem, zavedne Slovence so tudi aretirali in preganjali. Razmere so bile veliko boljše na Kranjskem, kjer je vodilna SLS pod vodstvom Ivana Šušteršiča ves čas razglašala svojo zvestobo Avstriji.

Kljub vsem oviram slovenska politika ni prenehala delovati, na pomoč se je obrnila tudi k drugim Slovanom monarhije. Nekateri so bili celo mnjenja, da bi združeni Slovani lahko Avstro-Ogrsko prisilili v trilateralizem.

Hitro je postalo jasno, da so se Slovenci bolje kot s Slovaki, Čehi in Poljaki razumeli z drugimi jugoslovanskimi narodi, in tako se je rodila jugoslovanska ideja. Prepričanje, da lahko Slovenci preživijo samo s pomočjo Hrvatov in Srbov, je postalo splošno. Od priključitve Bosne in Hercegovine dalje sta obe slovenski meščanski stranki večkrat zahtevali preobrazbo države v trilateralistično monarhijo. Po njihovih načrtih bi oblikovali jugoslovansko državno enoto z enakimi pravicami in statusom, kot sta ga imeli Avstrija in Ogrska, ideja pa se je razširila med Balkanskimi vojnami, ko se je med Slovenci pojavilo sočutje do balkanskih narodov. Glavna zagovornica trilateralizma je bila predvsem SLS, ki se je povezala s hrvaško stranko in računala na

pomoč politikov okrog Franca Ferdinanda. Predlogu so se uprle vse nemške stranke, Madžari, Čehi, podpirala pa ga ni niti večina Srbov in Hrvatov, a je jugoslovanska ideja kljub temu močno vplivala na politiko v času prve svetovne vojne. (Povzeto po: Zgodovina 3, 147-148) Na tem mestu je treba poudariti, da na Slovenskem podpora jugoslovanski ideji med prvo svetovno vojno ni pomenila podpore Srbiji.

Za prihodnost slovenskega naroda je bil pomemben tudi Jugoslovanski odbor, ki so ga ustanovili v takrat še nevtralnemu Italijo prebegli politično aktivni Slovenci, Hrvatje in Srbi, da bi skupaj s srbsko vlado urejali propagando o združitvi vseh južnih Slovanov v enotno državo. Kolikor so lahko, so poskusili delovati tudi proti Londonskemu sporazumu. Na začetku vojne so imeli močan vpliv na Srbijo, dosegli so, da je v Niški izjavi leta 1914 privolila v podporo in skupno delovanje za združitev. Srbija kljub temu v združitve ni verjela vse do konca vojne, odbor je celo načrtno sabotirala. Poleg sporov, ki so jih sprožili Srbi, so se v Jugoslovanskem odboru pojavili še spori glede ureditve prihodnje države. Kmalu je njihovo delo začela omejevati tudi Italija, po podpisu Londonskega sporazuma pa so jo morali zapustiti. V Londonu so razglasili program, po katerem bi se združili s Srbijo in Črno goro zunaj Avstrije, a so jih kratko malo ignorirali. Program je bil popolnoma nasproten Londonskemu sporazumu, močno jih je ovirala tudi Italija. Zaradi Italije odbora niso priznali za politično predstavništvo habsburških Jugoslovanov na strani antante. Kljub temu je odbor v državah antantnih sil izvajal propagando, ki jo je kasneje razširil še na ZDA. Odvisen je bil tudi od razvoja politike na ozemlju matičnih držav, škodila mu je predvsem Majniška deklaracija. Spomladi leta 1917 so se predstavniki odbora na Krfu sestali s predstavniki Srbske vlade, kjer so podpisali Krfsko deklaracijo. Po njej bi se Slovenci, Hrvati in Srbi združili v enotno državo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev pod dinastijo Karađorđević, ki bi bila ustavna, demokratična in parlamentarna monarhija. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 154-156)

Politiko na ozemlju današnje Slovenije je krojila predvsem SLS, njen jugoslovanski program se je opiral na pravice hrvaške krone in na Avstrijo. Seveda ni šlo brez težav, že znotraj same stranke sta se pojavila dva tabora, ki sta na prihodnost Slovenije gledala čisto drugače. Že nekaj let pred vojno se je SLS razdelila na dva tabora: na politike, zbrane okoli Ivana Šušteršiča, in na politike, zbrane okoli Janeza Evangelista Kreka. Spor je bil najprej osebni, a se je še poglobil zaradi nasprotnih pogledov na rešitev slovenskega nacionalnega vprašanja. Šušteršič je bil mnenja, da morajo biti previdni pri postavljanju zahtev po združitvi Hrvatov in Slovencev, Krek pa je bil prepričan, da se težava lahko reši le s tesnim sodelovanjem med slovenskimi in hrvaškimi strankami in s skupnim bojem za realizacijo. Šušteršiča so podpirali predvsem

duhovniki, Kreka pa poleg skupine mladih tudi slovenski in hrvaški državnozborni poslanci, katerih najvidnejši predstavnik je bil dr. Anton Korošec. Šušteršiča je podpiral tudi škof Jeglič, ki je bil glavna avtoriteta v stranki, kar je omejevalo Krekovo politično dejavnost, Krek in Korošec pa sta kmalu postala zaveznika v boju proti Šušteršiču. Zaradi Šušteršičevih svetovnih nazorov slovenske stranke dolgo niso sodelovale. Dokler se spor ni rešil, se tudi slovenska politična scena ni zedinila. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 124-125)

Po vedno bolj agresivni nemški politiki leta 1916 so se slovenske stranke končno začele združevati in pripravljati skupen program. Krekova in Koroščeva skupina je prevzemala vodstvo SLS in začela voditi slovensko politiko. Politika Avstro-Ogrske se je omilila leta 1917, ko je Rusija zaradi revolucije izstopila iz vojne. Spet so sklicali državni zbor, to pa je bilo ugodno za nenemške narode Avstro-Ogrske, ki so lahko izrazili svoje nacionalne programe. Položaj za spremembe zaradi razmer v svetu ni bil niti približno ugoden.

Jasno je bilo, da bodo zahteve Hrvatov in Slovencev po združitvi vedno bolj radikalne. Slovenski, hrvaški in srbski politiki v dunajskem državnem zboru so se sestali in ustanovili Jugoslovanski klub, predsednik pa je postal dr. Anton Korošec. Istega dne, 29. maja, so soglasno potrdili izjavo o svojih narodnopolitičnih zahtevah, imenovano Majniška deklaracija.

Majniški deklaraciji je sledilo deklaracijsko gibanje, v času katerega so se v vseh slovenskih strankah zgodile spremembe. Šušteršič je zagovarjal brezpogojno zvestobo Avstro-Ogrski in dinastiji Habsburžanov, verjel je, da je Avstrija neverjetno stabilna, Deklaracijo pa označil za maksimalni program. Spor v SLS je dosegel vrhunec, Šušteršič je protestno izstopil iz stranke. Dosegel je, da so stranko SLS razpustili, s somišljeniki pa je ustvaril novo samooklicano naslednico SLS, Slovensko kmečko stranko. Šušteršiča in njegove privrženice so kratko malo vrgli iz političnega življenja, kongres SLS se je razglasil za kongres Vseslovenske ljudske stranke, predsednik je postal Korošec. Korošec je tako tudi uradno postal najpomembnejši slovenski politik in voditelj slovenskega nacionalnega gibanja. Šušteršič je večino moči izgubil, a je kljub temu vse do konca vojne ostal kranjski deželni glavar. Narodni svet ga je pred razglasitvijo premirja odstavil, sam pa se je užaljen in premagan umaknil na Dunaj. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 162-163)

Vsi politični tabori so se poenotili že do konca pomladi 1918, z izjemo liberalcev. Ti so se junija 1918 združili v Jugoslovansko demokratsko stranko. Zagotoviti so hoteli enakopravnost vseh državljanov, vključno z ženskami, in glasno obsojali uporabo vere v politične namene. Hoteli so odpraviti socialne neenakosti, smrtne kazni, uvesti brezplačno šolstvo, novo vrsto splošnega

zavarovanja, splošno delavsko zakonodajo, predvsem pa so hoteli zaščititi delavca pred kapitalističnim izkoriščanjem. Verjeli so, da so Slovenci, Hrvati in Srbi samo stranske veje enega samega naroda. Glavni voditelj Jugoslovanske demokratske stranke je bil dr. Ivan Tavčar.

3.2.4 Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje

»Majniška deklaracija je eden izmed najpomembnejših narodnopolitičnih programov, ki so opredelili zgodovino Slovencev v 20. stoletju.« (Perovšek, 2005, 159)

30. maja 1917 je dr. Anton Korošec, predsednik Jugoslovanskega kluba, v državnem zboru prebral Majniško deklaracijo. Uradno je bila skupno delo Kluba, a jo je v bistvu pripravila SLS. Majniška deklaracija je postala temelj za vse politične aktivnosti Kluba. Ves program je predstavila zelo kratko in jedrnato: *»Podpisani poslanci, združeni v Jugoslovanskem klubu, izjavljajo, da zahtevajo na temelju narodnega načela in hrvaškega državnega prava, naj se vsa ozemlja monarhije, v katerih prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, zedinijo pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije v samostojno državno telo, ki bodi prosto vsakega narodnega gospostva tujcev in zgrajeno na demokratičnem temelju. Za uresničenje te zahteve svojega enotnega naroda se bodo zavzeli z vso silo. S tem pridržkom se bodo podpisani udeleževali parlamentarnega dela.« (Perovšek, 2005, 159)*

Deklaracija je zanikala dualizem kot državnopravni sistem Avstro-Ogrske in zahtevala ustanovitev nove državne tvorbe na njenem ozemlju. Hkrati je predstavljala prvi skupni politični program Jugoslovanov v avstrijskem parlamentu, ki je zahteval samoodločbo. Avstrijce je motilo tudi, da je jasno naznanjala, da vsi podpisniki samo pogojno in začasno priznavajo dunajski državni zbor kot pristojni organ za jugoslovanske dežele in da postavljajo obveznost do lastne jugoslovanske države pred obveznost do Avstro-Ogrske. Slovenske politike je združila med sabo, pa tudi s hrvaškimi in srbskimi. Na področju politike so se končno odločali v imenu naroda kot celote. Kljub temu so na tej točki še želeli ostati v okviru Avstro-Ogrske, saj jim je predstavljala veliko bolj sprejemljivo alternativo ogrski, italijanski ali celo nemški nadvladi.

Vlada zahtev ni sprejela, cesar jih ni odobril. Že julija 1917 je bilo vsem jasno, da se v monarhiji ne bo spremenilo popolnoma nič. Jugoslovanski klub je zahteve Majniške deklaracije razglasil kot minimalne. Začel se je politični boj, ki je trajal vse do konca Avstro-Ogrske.

Med civilnim prebivalstvom je bil odziv na Deklaracijo ogromen. Začetno gibanje ni imelo enotne organizacije, vodstvo je uredil ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič. Predstavniki slovenskih strank so kmalu organizirano podprli Deklaracijo. JSDS je zaradi t. i. »levosocialističnih pomislekov« ni podprla, a so stranko kmalu zapustili vsi, ki se s tem niso strinjali, se oklicali za »socialistično mladino« in pridružili deklaracijskemu gibanju.

Ljubljanska izjava, v kateri so stranke razglasile podporo Deklaraciji, je začela deklaracijsko gibanje. SLS ga je vodila, duhovščina pa širila med širšim prebivalstvom. Zajelo je celoten slovenski prostor Avstrije. Ljudje so v podporo Majniški deklaraciji zbirali podpise, prirejali ljudske shode in tabore. Leta 1918 se je gibanju priključila tudi JSDS. Propagiralo je načelo o samoodločbi narodov, odpravo dualizma in oblikovanje jugoslovanske države v okviru Avstro-Ogrske. Kljub temu, da je avstrijski patriotizem med voditelji že zamiral, se je med prebivalci še ohranil. Z deklaracijskim gibanjem se je končno spet okrepilo kulturno življenje, kolikor se je v vojnih razmerah pač lahko. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina, 162)

Spomladi 1918 so se deklaracijskemu gibanju ob bok postavili tudi vojaški upori in protivojno razpoloženje. V začetku maja je država gibanje celo prepovedala iz razloga, da so po stališču vlade slovenska ozemlja morala brezpogojno ostati v takšnem razmerju z Avstrijo, kot so bila prej. Slovenci so prepoved seveda ignorirali in shode prirejali do konca junija.

Cesar je Nemcem, ki so živeli na slovenskem ozemlju, obljubil, da se Slovenci ne bodo pridružili jugoslovanski državi, s tem pa je Slovincem odvzel narodno samoodločbo. Vse slovenske stranke (SLS, Jugoslovanska ljudska stranka – novo ime za liberalce in JSDS) so jasno izrazile, da od svojih zahtev nimajo namena odstopiti, saj Slovincem le sprejetje Majniške deklaracije omogoča, da bi preživeli kot narod. Tudi največjim podpornikom Avstro-Ogrske je bilo jasno, da monarhije nikakor ne bodo mogli preurediti v dualizem, jugoslovanska politika je začela pripravljati načrte za osamosvojitvev.

Jugoslovanski narodi so se osamosvajali vzporedno s propadom Avstro-Ogrske. Država je 4. oktobra ponudila mir, cesar Karel I. Habsburški je predsednika ZDA prosil za mirovno posredovanje. V obupu je Wilsonu celo dovolil, da odloči o usodi monarhije. Še vedno je verjel, da se bo monarhija nekako ohranila, in tako je Karel I. Habsburški leta 1918 objavil manifest Mojim zvestim narodom. Po njem bi vsak narod dobil lastno državno enoto znotraj monarhije.

Karel I. je ta kompromis ponudil veliko prepozno. Nacionalna gibanja so bila že predaleč, da bi jih lahko ustavil. Manifest je ohranjal dualizem, posledično je Slovincem preprečeval

združitve s Hrvati in Srbi, hkrati pa se je pojavilo tudi pereče vprašanje, kako bi manifest sploh uresničili. Karel je listino namreč izdal v upanju, da se ga bo Wilson zaradi nje usmilil.

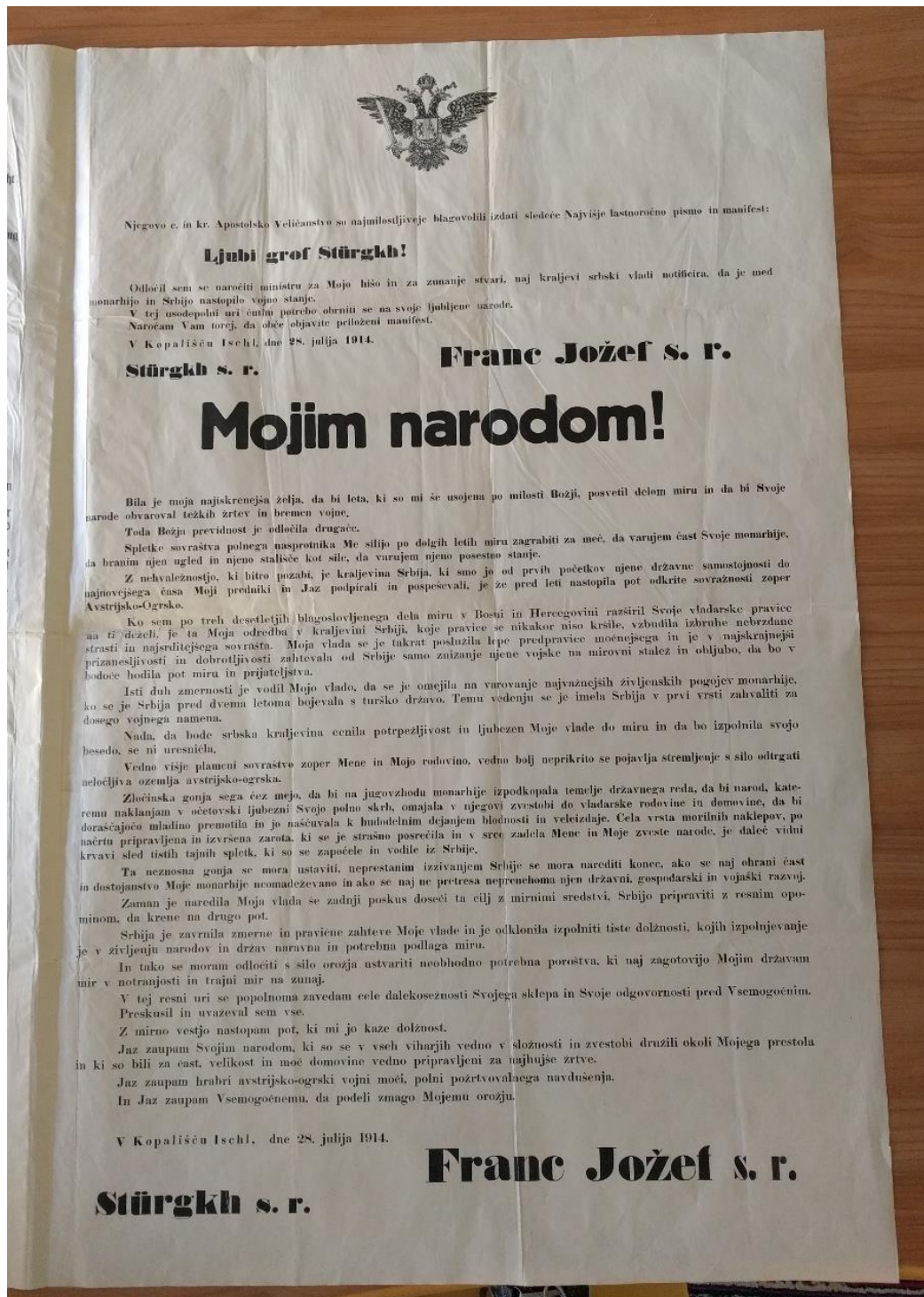
ZDA so mirovno noto zavrnile. Izjavile so, da za mir ni več dovolj samo avtonomija znotraj monarhije, temveč se morajo narodi sami odločiti o svoji usodi. Avstro-ogrski zunanji minister je odgovoril, da se strinja z Wilsonom glede pravic narodov do samoodločbe. Avstro-Ogrska je tako priznala svoj politični poraz in dovolila Čehom, Slovakom in Jugoslovanom, da gredo po svojih poteh.

Slovenci, Hrvati in Srbi so pri svojem vztrajali do konca. Po avstro-ogrski ponudbi miru so v Zagrebu ustanovili vrhovno politično predstavniško telo, Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov, na predsedniško mesto pa postavili dr. Antona Korošca. Narodni svet je prevzel vodenje boja za združitve, v njegovem okviru so sodelovale skoraj vse stranke Jugoslovanov monarhije. Svet je oblast prevzemal le postopoma, nekaj časa je še vladalo dvovladje, ker se je stara avstro-ogrška oblast do razpada države do neke mere še obdržala. Slovenci, Hrvatje in Srbi so se v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev dokončno združili 1. decembra 1918.

4. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETU 1914

4.1 Propaganda leta 1914

Z ultimatom in vojno napovedjo Srbiji je Avstro-Ogrska morala svoje državljane pripraviti na spopad. Cesar Franc Jožef je 28. julija 1914, takoj po vojni napovedi, izdal razglas *Mojim narodom!*, v katerem je prebivalcem razglasil začetek vojne.

Slika 1: Mojim narodom.

Listina dobro prikaže odnos, ki so ga imeli ljudje do vojne takoj po njeni razglasitvi.

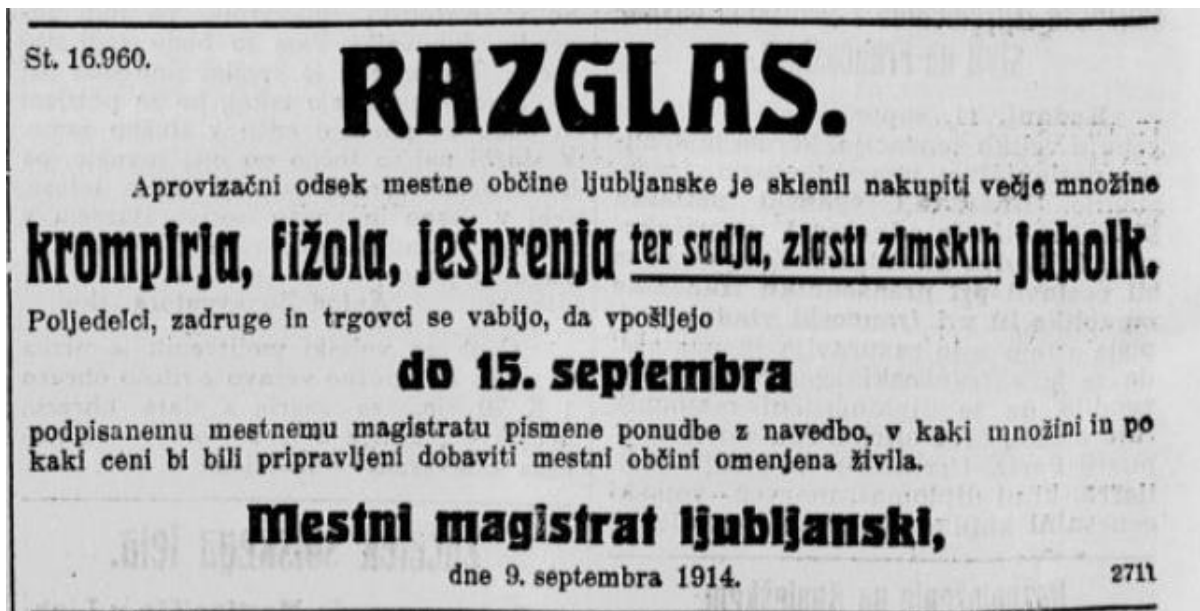
Cesar je seveda pojasnil, da se je vojni na vsak način hotel izogniti, a je bila ta neizbežna, kakor je razvidno iz njegovega poziva narodom monarhije: *»Bila je moja najiskrenejša želja, da bi leta, ki so mi še usojena po milosti Božji, posvetil delom miru in da bi Svoje narode obvaroval težkih žrtev in bremen vojne.«* (Prepis iz listine na prejšnji strani)

Franc Jožef je krivdo za vse napetosti, ki so pripeljale v vojno, naprtil Srbiji, kljub temu da še zdaleč ni bila edina država, ki je svet pripeljala do prve svetovne vojne. Ljudem je dal jasno vedeti, da je Srbija neupravičeno ravnala, kot je, in da se z vodstvom države niso mogli nikakor sporazumeti. Pogoje, ki jih je Avstro-Ogrska postavljala Srbiji v letih pred vojno, je označil za razumljive in popolnoma smiselne ter sprejemljive, predvsem je izpostavil zadnji ultimat z dne 23. julija 1914. Dejstvo, da je napovedal vojno, je upravičil z dejstvom, da Srbija noče sodelovati z monarhijo in posledično ohraniti miru, kljub temu da se je Srbija večinsko strinjala s sicer nesprejemljivim ultimatom. Kot enega glavnih krivcev za dejanja Srbije je izpostavil srbski nacionalizem, ki se ga je vlada Avstro-Ogrske bala že leta pred začetkom vojne. Državo so hoteli razširiti dalje na Balkan, širjenje je temeljilo na poslušnosti in dejstvu, da je večina njenih prebivalcev na prvo mesto oziroma pred lasten narod postavljala Avstro-Ogrsko. Srbski nacionalizem je bil izjemno močan, država pa je prav tako kot monarhija načrtovala širjenje na Balkanu. Franc Jožef se je že pred vojno trudil, da bi srbski nacionalizem ljudstvu prikazal kot nevarnost za obstoj Avstro-Ogrske, vojna napoved pa mu je za to dala idealno priložnost. V svoji propagandi so Srbe prikazovali kot glavne krivce, Avstro-Ogrska pa je tudi svoje napake pripisala njim in njihovi »nezmožnosti sklepanja kompromisov«. V očeh državljana, ki si je sliko o dogajanju med vojno ustvaril večinoma na podlagi propagande, so bili Srbi morda celo edini krivec za vojno.

Zaključek propagandnega razglasa je povsem optimističen: cesar sam sicer ni zadovoljen nad dejstvom, da se je vojna začela, a verjame, da bo Bog zmago naklonil njemu in njegovim oboroženim silam, svoje državljane pa prosi, da v uspeh verjamejo tudi sami.

Pomemben podatek je tudi kraj, od koder je Franc Jožef poslal razglas. Ob datumu je zapisano, da je bil razglas podpisan v kopališču Ischl. Vojno so vsi jemali zlahka: ljudje, tako navadni kmetje kot predstavniki vodstva, so bili večinoma prepričani, da bo vojne hitro konec. Tudi sam cesar je bil očitno prepričan, da spopad ne bo trajal dolgo, vsem pa je dal vedeti, kako zlahka jemlje politično krizo: ne samo da jo je preživel v kopališču, iz kopališča je razglasil tudi začetek prve svetovne vojne.

Vsesplošno navdušenje so vzpodbujala tudi propagandna gesla. Vsepovsod je bilo slišati, da bo vojne tako ali tako konec najkasneje do božiča, pojavljali se je klic »Srbe na vrbe!«, propaganda je poskrbela, da je bilo vsem jasno, da dolge in uničujoče vojne sploh ne bo. Preko propagande so prebivalce obveščali tudi o dogajanjih na bojiščih in o spremembah v ureditvi države. Monarhija je poskrbela za posebne objave, v katerih so posamezne skupine prebivalstva obveščali, kaj so njihove vojne naloge. Tako so izdali posebne razglase z vojnimi nalogami za ženske, šolsko mladino in druge. V njih so otroke in žene učili, kako naj se obnašajo in kaj naj počnejo v času, ko so moški na frontah. Preko takšnega gradiva so prebivalce obveščali, katere dobrine bo država nabavljala za potrebe vojne, kako bo potekala mobilizacija, kaj lahko kot civilisti storijo, da bi pomagali vojakom na fronti, posebej pa so kmetom naročali, kaj naj pridelujejo in koliko pridelka bo za preskrbo vojakov odkupila država. Avstro-Ogrska je propagandno gradivo širila predvsem s pomočjo časopisov, letakov in javnih razglasov.

Slika 2: Razglas o odkupu živil za mestno občino.

Zgornji razglas je primer takšnih obvestil (Slovenec, političen list za slovenski narod, 11. 9. 1914, str. 4). V njem ljubljanski mestni magistrat razglašuje, da bo nakupil večje količine krompirja, fižola, ješprenja in sadja za oskrbo prebivalcev in vojakov. Od kmetov, zadrug in trgovcev se je pričakovalo, da bodo mestnemu magistratu poslali svoje ponudbe, v katerih bodo jasno opredelili količino, ki bi jo bilo mogoče odkupiti, in po kolikšni ceni. Razglas so izdali med poročili o vojnih uspehih in stanju na fronti, kar naj bi prebivalce spodbudilo k sodelovanju.

Država je objavljala tudi propagandne slike in razglednice. Te so večinoma slavile pogum in požrtvovalnost vojakov, veliko jih je s prisposodobami prikazovalo pričakovano zmago ali pa žalilo nasprotnike in se iz njih norčevalo.

Slika 3: Propagandna slika bojev na planini Romanija v Bosni.

Zgornja slika je odličen primer propagandne slike. Novembra leta 1914 je avstro-ogrsko vojska po težkih bojih in z veliko žrtvami na planini Romanija premagala in pregnala srbsko. Avstro-ogrsko vojske prikazuje kot pogumne, močne, srčne in neustrašne v boju s sovražnikom. Vojno viхро sicer naslika, a na način propagande: napad je prikazan kot nekaj častnega, kot dejanje, ki brani čast in veličino monarhije in njenih narodov. Nasprotniki so ali odrinjeni v kot, mrtvi ali pa se preplašeno skrivajo pred premočno vojsko monarhije.

Namen slike je očiten. Avstro-Ogrska je bila v vojni že nekaj mesecev, a se ni zdelo, da ji bo uspelo kmalu zmagati. Kljub temu da je med ljudmi še vedno vladala vojna vnema, je morala država poskrbeti, da se bo obdržala, kolikor dolgo se bo pač morala – do konca vojne. Za ohranjanje vojne vneme so bili nujni vojni uspehi. Država je vsak vojni uspeh razglašala, kot da bo rešil svet. Vojake in vojsko so poveličevali, vojske antantnih sil pa prikazovali kot nemočne in šibke nasprotnike, predvsem zato, da bi ljudstvu zagotovili, da je vojna zmaga zagotovljena. V bistvu je stvar zelo preprosta: že takrat so se vodje zavedali, da bo vojna lahko potekala tako, kot si oni želijo, samo če bo za njimi stalo njihovo ljudstvo. Zaradi tega se

propagandne slike porazov in žrtev zelo redko pojavljajo, v letu 1914 še redkeje kot kasneje. »Žalostne« propagandne slike in razglednice, če jih lahko tako imenujem, so bile namenjene predvsem vzbujanju sočutja med prebivalci.

4.2 Protipropaganda leta 1914

Uradne protipropagande v bistvu sploh ni bilo. Z uvedbo vojnega absolutizma so prepovedali strankarsko delovanje in začeli uvajati strogo cenzuro. To je pomenilo, da stranke uradnega protipropagandnega gradiva sploh niso širile, še manj pa kdo drug. Vojni absolutizem je poskrbel, da so državljani Avstro-Ogrske vedeli le tisto, kar so morali.

Kljub prepovedim so se nekatere ne tako očitne oblike propagande širile. Pod protipropagando bi namreč lahko šteli sezname izgub, nekatere časopisne članke, predvsem pa dejanja in obnašanje nekaterih slovenskih strank ter nekatera dejanja dunajske vlade in cesarja samega.

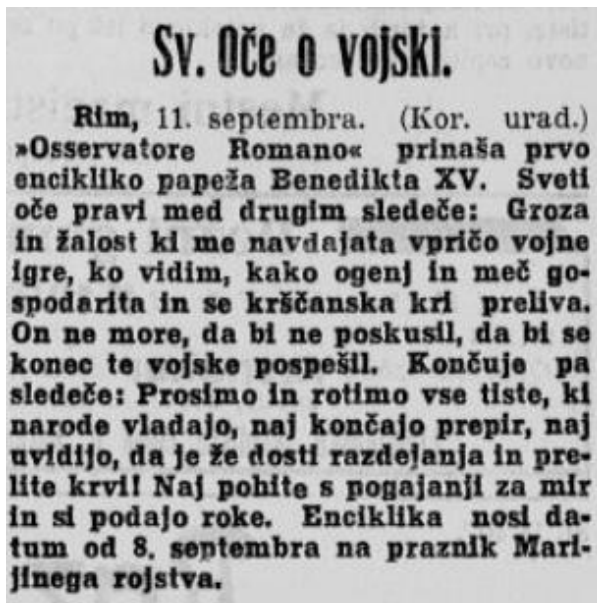
Potrebno je tudi poudariti, da so ljudje v letu 1914 na vojno gledali zelo optimistično: trdno so verjeli v zmago in niso niti pomislili, da bi veliko cesarstvo vojno lahko izgubilo.

Vse slovenske stranke so sicer obsodile atentat, a ni bila nobena preveč zagreta za vojno. Najbolj se je ideja vojne napovedi Srbiji upirala Jugoslovanska socialdemokratska stranka oziroma JSDS. JSDS je edino rešitev jugoslovanskega vprašanja videla v združitvi Srbov, Hrvatov in Slovencev. Povezovala se je s srbskimi in hrvaškimi delavci ter celo s srbskimi in hrvaškimi političnimi strankami. Avstro-Ogrska vojna napoved Srbiji je bila popolno nasprotje njenemu političnemu programu, ki ga stranka ni mogla sprejeti. Kljub temu pa stranka zaradi vojnega absolutizma in takratnega navdušenja nad vojno ni mogla odkrito delovati proti vojni.

Avstro-Ogrska je sezname izgub začela objavljati že po prvih bojih prve svetovne vojne. Zbrali so vsa imena padlih in pogrešanih na fronti in jih objavili, časopisi, katerih tovrstne članke seveda tudi lahko vključimo na področje protipropagande, pa so jih ponatisnil. Na slovenskem prostoru jih je največ objavil časopis Slovenec, ki je sezname objavljaval vse do leta 1917. Poleg propagandnega gradiva so bili sezname izgub za državljane eden redkih virov za dejansko stanje na bojiščih. Ljudje so si o bojih ustvarili vsaj približno sliko, ko so videli, koliko mož je izgubilo življenje, izginilo ali pa padlo v ujetništvo sovražnikov.

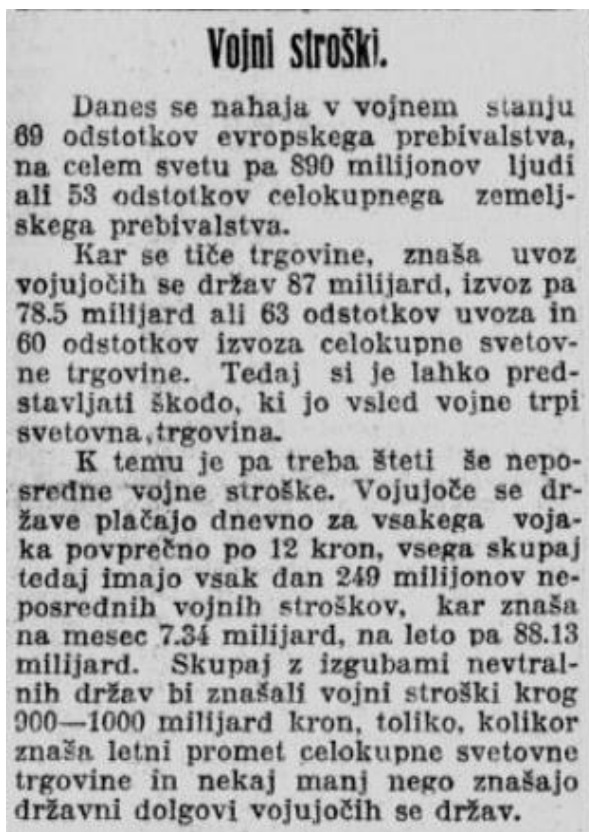
Časopisje je poleg seznamov padlih objavljalo tudi druge članke, ki bi jih lahko razumeli kot protipropagandni material. Kot primer bom predstavila naslednja članka iz časopisa Slovenec.

Kljub temu da članki v Slovincu predvsem hvalijo vojaške uspehe Avstro-Ogrske, lahko med njimi najdemo kakšne, ki govorijo proti vojni.

Slika 4: Sv. Oče o vojski.

Ljudi. Dejstvo, da je papež vojno obsojal, je zagotovo pustilo posledice med prebivalci velesil, kljub temu da je bila vojna vnema še vedno prisotna.

Slika 5: Vojni stroški.

Članek na levi z naslovom Sv. Oče o vojski je sicer zelo kratek, a hkrati zelo pomemben (Slovenec, političen list za slovenski narod, 11. 9. 1914, str. 3). V njem je povzeto mnenje papeža Benedikta XV. o vojni, ki je takrat trajala že skoraj dva meseca. Papež je vojno obsodil, voditelje velesil pa pozval, naj poskusijo najti diplomatsko rešitev. Papež si je želel, da bi bilo vojne čimprej konec, da se ne bi več prelivala »krščanska kri«, se pravi, da bi bilo čim manj žrtev.

Takrat je imela vera veliko vlogo v življenju

Članek na levi, naslovljen Vojni stroški, je bil objavljen v časopisu Slovenec (Slovenec, političen list za slovenski narod, 17. 10. 1914, str. 5). Avtor je s konkretnimi številkami predstavil, koliko ljudi je pravzaprav v prvi svetovni vojni, kolikšen strošek ima država za vzdrževanje vojakov in vojskovanje. Vojne stroške je primerjal s stroški v mirovnem stanju.

Ugotovil je, da bo imela vojna hude posledice za svetovno trgovino in gospodarstvo. Avtor je izračunal, da bo država letno zapravila toliko, kolikor znaša v enem letu promet svetovne trgovine, in malo manj, kot znašajo dolgovi držav, neposredno vpletenih v vojno. S tem je prebivalcem jasno povedal, kakšne posledice

bo vojna imela: trpela bo svetovna trgovina, dolgovi držav pa bodo samo še večji. Zgodi se lahko tudi, da države vojne ne bodo mogle financirati. Zastavlja se sicer vprašanje, koliko ljudi je to sploh zanimalo in koliko jih je te številke razumelo, a zagotovo ni bilo niti enega človeka, ki bi hotel, da država, v kateri živi, bankrotira sredi vojne. Kljub takim objavam pa je bila propaganda tako učinkovita, da se prebivalci do leta 1915 večinoma sploh niso zavedali, kako velik problem je postala oskrba s hrano in kako visoka je bila inflacija.

Svojci vojakov bi lahko nekaj o stanju na bojišču izvedeli tudi iz pisem, ki so jih možje pošiljali s front. Država se je potrudila, da je ohranila povezavo med fronto in zaledjem, a je tudi tukaj težavo predstavljal vojni absolutizem. Tajnost pisem je bila ukinjena, posledično so pisma, predvsem pisma s front, odpirali in cenzurirali, da bi poskrbeli, da državljani ne bi izvedeli preveč.

Z začetkom vojne je krila dobil tudi nemški nacionalizem. Začelo se je preganjanje vseh zavednih in politično aktivnih Slovencev, ki so po mnenju vlade predstavljali grožnjo državi. Kljub temu da preganjanje v letu 1914 še ni bilo tako izrazito, je med določenimi skupinami ljudi ustvarjalo odpor do države.

5. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETU 1915

5.1 Propaganda leta 1915

Propaganda je tudi v letu 1915 ubrala enako pot kot leta 1914. Država se je potrudila, da bi nasprotnike prikazala kot nesposobne in zasmehovanja vredne, izpostavila je vojaške uspehe in poskrbela, da se je med ljudmi ohranjala vojna vnema. Propagando so objavljali v časopisih, širili so propagandne slike, letake, razglase in razglednice.

V članku Rusi oblačijo žensko obleko na desni (Slovenec: političen list za slovenski narod, 1. 3. 1915, str. 3) je najvišje poveljstvo armade zasmehovalo rusko vojsko. V poročilu so zapisali, da se ruski vojaki preoblačijo v ženske, da bi prelisičili vojake centralnih sil, če pa jih ujamejo v ženski obleki, pa naredijo samomor.

Seveda se pojavlja vprašanje, koliko resnice je v tej izjavi. Možno je, da so se ruski vojaki z namenom zavajanja res preoblačili v ženske, možno pa je, da so si avstrijske oblasti to izmislile. V teoriji je mogoče tudi, da so avstro-ogrski vojaki resnično zajeli ženske, vodstvo pa je to izkoristilo za propagandne namene.

Ne glede na dejansko dogajanje na vzhodni fronti je namen članka jasen. Napisan je bil, da bi osmešil sovražnika in njegovo vojsko, da bi jasno pokazal, kako nesposobni so ruski vojaki, kako nečastno in pravzaprav neumno se bojujejo. Poudarja tudi, kako nespodobno se oblačijo vojaki, predvsem zato, da bi pri državljanih vzbudil odpor proti Rusiji.

V časopisih so bile objavljene tudi razne vesti iz držav antantnih sil in s front. Vrstila so se poročila o vojnih uspehih Avstro-Ogrske in pomanjkanju na ozemlju njenih nasprotnic, predvsem Rusije. Časopisi so prebivalce obveščali o stanju na vseh frontah, na Slovenskem je bilo veliko objavljenega predvsem o vzhodni fronti in kasnejši soški fronti. Preko časopisov so bili prebivalci obveščeni o dogajanju na zahodni fronti in v pomorskih bitkah, posebej pa so novinarji pisali tudi o bojih s Srbijo.

IZJAVA VIŠJEGA POVELJSTVA NAŠE ARMADJE. — RUSI OBLAČIJO ŽENSKO OBLEKO.

Dunaj, 28. februarja. (Kor. urad.)
Uradno se razglasa: Da označimo, kako se Rusi bojujejo, omenjamo, da so streljali zadnji čas ruski vojaki preoblečeni v žensko obleko z dobrih razglednih točk na naše čete. Ta dozdejše ne izvajani način, da se preoblačijo vojaki ruske armade in da torej oblačijo ženska krila zato, da varajo sovražnika, pač ni slaven. Tisti sovražnikovi oddelki, med katerimi so bili ujeti vojaki, ki so se borili v ženski obleki, pač s to vojno zvijačo niso počaščeni. Samoposebi umljivo je, da se ustrelji vsak sovražnikov vojak, ki ga v taki nespodobni obleki ujamejo.
Najvišje poveljstvo armade.

Slika 6: Rusi oblačijo žensko obleko.

Italija je aprila 1915 z antantnimi silami podpisala tajno pogodbo, konec maja pa je Avstro-Ogrski napovedala vojno. Propaganda se je znašla pred novo nalogo: prebivalce slovenskih dežel je morala usmeriti proti Italijanom, predvsem pa jih pripraviti na to, da bo zdaj na Slovenskem potekala nova fronta. Časopisi so pisali o izdaji Italijanov in se posebno posvečali poročanju o soški fronti. Slovenski javnosti so obljubljali »osvoboditev Beneških Slovencev«, poročila pa so bila velikokrat pretirana ali vsaj pretirano optimistična, če ne celo neresnična.

Sliki 7 in 8: O soški fronti.

bežala z bojišč, in brezglavega bega obtožile italijanske vojake.

Namen objave je jasen. Avstrijske oblasti so potrebovale državljane, ki bi verjeli v zmago, državljani pa v zmago ne morejo verjeti, če vedo, da njihova vojska doživlja neuspehe. Italijanske oblasti so Slovincem povedale točno to: da je avstro-ogrska vojska sestavljena iz strahopetcev in popolnoma neuspešna. Avstro-Ogrska je morala poskrbeti, da ljudje tej objavi

Soška fronta je bila zmeda na obeh straneh, Italijani in Avstrijci pa so se vsak posebej potrudili svoje operacije in vojake predstaviti kot uspešne. Članka z naslovoma Izmišljotine laških uradnih poročil (Slovenec: političen časopis za slovenski narod, 30. 8. 1915, str. 3) in Po beneške Slovence! (Slovenec: političen časopis za slovenski narod, 30. 8. 1915, str. 3) sta bila napisana na temo soške fronte.

Prvi zanika italijanska uradna poročila o bitkah na soški fronti. Avtor poročila je jasno napisal, da avstro-ogrski vojaki niso brezglavo bežali z bojišča in da niso izgubili niti enega vojaka in niti ene postojanke. Vodstvo države se je zavedalo, kako lahko morali državljanov škodijo vojni neuspehi, zato so jih velikokrat prikrivali ali pa omilili. Iz zgodovinskih virov vemo, da Avstro-Ogrski leta 1915 na soški fronti ni šlo ravno dobro, kar pomeni, da so morali prebivalce prepričati, da obvladujejo situacijo. Avstrijske oblasti so zanikale trditve italijanskih, da je avstrijska vojska brezglavo

niso verjeli, zato je izdala ta članek, ki pa ni edini takšne vrste; po časopisih se pojavlja veliko člankov, ki zanikajo tuja javna vojaška poročila.

Drugi članek je krajši in veliko bolj oseben. V obliki osebne izpovedi vojaka na soški fronti, gospoda I. Matičiča, piše o razpoloženju vojakov in o cilju bojevanja. Vojak je v zapisu pozdravil ljudi v zaledju, nato pa napisal, da se njegovi tovariši počutijo dobro in da v jarkih vlada prijetno vzdušje. Sledi glavni del zapisa: vojak je zaledju sporočil, da se na fronti borijo, da bi »rešili« Beneške Slovence. (Povzeto po: Po beneške Slovence!, Slovenec, političen list za slovenski narod, 30. 8. 1915, str. 3)

Ni jasno, ali je poročilo resnično ali je olepšano zaradi iz propagandnih namenov, je pa jasno, zakaj je bilo objavljeno. Slovenske dežele so z odprtjem soške fronte postale zaledje fronte, vojna pa je za njihove prebivalce postala še toliko bolj osebna. Avstrijske oblasti so zato morale najti razlog za bojevanje, ki bi bil dovolj dober, da bi Slovenci vojno podprli. Kot cilj fronte so zato razglasili »rešitev Beneških Slovencev«. Med vojaki in prebivalci slovenskih dežel so razširili vest, da bodo z uspešnim bojevanjem lahko Avstro-Ogrski priključili številne Slovence, ki so živeli na takratnem italijanskem ozemlju.

Slika 9: Napovedi o prihodnosti Rusije.

Članki z naslovi Mir ali obupen boj, Kritična meseca za Rusijo in Izguba Poljske so bili prav tako objavljeni v časopisu Slovenec (Slovenec, političen list za slovenski narod, 30. 8. 1915, str. 2) in vsem je skupna ista tema, to je prihodnost Rusije. Avtor prvega je napisal, da lahko situaciji sledi samo mir ali pa boj iz obupa s strani Rusije, avtor drugega, da bosta sledeča meseca za Rusijo kritična, avtor tretjega pa, da je izguba Poljske velik udarec Rusiji.

V vseh treh člankih je poudarjeno, da je Rusija na fronti bolj ali manj nemočna. Iz prvega in drugega je razvidno, da skoraj nima več rešitve, v tretjem pa je pojasnjeno, kaj za Rusijo pomeni izguba Poljske – Poljska je

bila strateško in politično pomembno ozemlje, plačevala je veliko davkov, izguba pa je pomenila padec ruske morale.

Dejstvo je, da avgusta leta 1915 ni šlo dobro ne Rusiji in ne Avstro-Ogrski. Avstro-Ogrska je vzhodno fronto prebijala s pomočjo Nemčije, Rusija pa je izgubljala ozemlja. Avstrijske oblasti so uspehe na vzhodni fronti izkoristile za dodatno protirusko propagando: prebivalcem so lahko še dodatno »dokazali«, da je ruska vojska nesposobna in da je zmaga na vzhodni fronti zagotovljena. Svoje ugotovitve so podprli tudi s citati in povzetki tujih časopisov, v tem primeru časopisov antante.

Jeseni leta 1915 je avstro-ogrsko vojsko uspelo poraziti Srbijo, Beograd je padel. Propaganda je ta vojaški uspeh seveda s pridom izkoristila.

Slika 10: Propagandna slika pouličnih bojev ob zavzetju Beograda.

V propagandni sliki zgoraj so prikazani boji na ulicah Beograda ob avstro-ogrski zmagi nad srbskimi vojaki. Vojska je prikazana kot klanje, peklo, hiše so porušene, mesto gori. Slika je pomembna, saj sporoča, da je avstro-ogrsko vojsko nasprotnika porazila kljub težkim pogojem za bojevanje, da je njegovo glavno mesto porušeno, da je dokončno premagan. Slika slavi tudi pogum in neustrašnost avstrijskih vojakov, predvsem pa njihovo požrtvovalnost za slavo in cilje monarhije.

Na temo poraza srbske vojske leta 1915 je nastalo veliko propagandnih slik, večina si jih je zelo podobnih: srbske vojake prikazujejo kot mrtve, ranjene, pobite in premagane, kako bežijo pred superiorno avstro-ogrsko vojsko ali pa padajo pod njenim orožjem. Država je poraz izkoristila, da je državljanom pokazala, kako uspešno vojsko in njene voditelje ima, predvsem pa, da v vojni lahko zmaga.

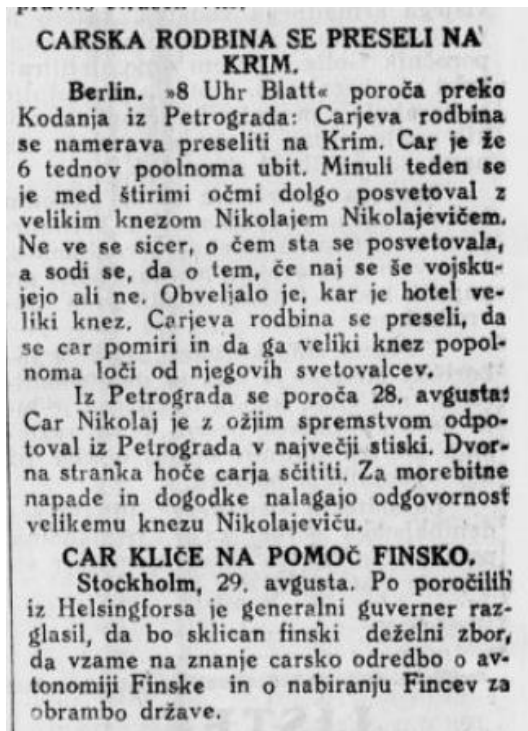
Slika 11: Beg srbskih vojakov.

Tudi zgornja propagandna slika kaže premagano srbsko vojsko, prikazani vojaki bežijo pred avstro-ogrsko vojsko. Veliko jih poti sploh ne zmore, še več je ranjenih. Obupani se prebijajo skozi sneg, več kot očitno premagani, brez upanja in prestrašeni. Na kratko: slika prikazuje šibkost srbskih vojakov in premoč avstro-ogrskih.

Slika 12: Poraz Srbov.

Spodnja slika na prejšnji strani prav tako sodi v kategorijo propagandnih slik, ki so prikazovale poraz Srbije. Srbi ranjeni bežijo in umirajo, napadajo pa jih premočni avstro-ogrski vojaki. Tudi ta slika je hotela Srbe prikazati kot nemočne in premagane nasprotnike, ki so bili popolnoma poraženi.

Slika 13: Novice o Carju.

Članka Carska rodbina se preseli na Krim in Car kliče na pomoč Finsko sta bila objavljena v časopisu Slovenec (Slovenec, političen list za slovenski narod, 30. 8. 1915, str. 2). Poročata o ruskem carju, ki naj bi se z družino umaknil zaradi nemira in na pomoč poklical Finsko.

Namen članka je tudi tukaj jassen. Poleg tega da hoče ljudi obvestiti o dogajanju, jim sporoča tudi, da je sam ruski car ugotovil, da mu vojna sreča ni naklonjena in da vojno izgublja. Bilo naj bi ga celo tako strah, da se bo umaknil na Krim in poklical dodatno pomoč. Dejstvo, da je voditelja Rusije strah za svojo prihodnost, bi med ljudmi gotovo vzbudilo optimizem in prepričanje, da Avstro-Ogrska na vzhodni fronti zmaguje.

5.2 Protipropaganda leta 1915

Uradne protipropagande še vedno ni bilo. Cenzura je še vedno veljala, političnim strankam je bilo delovanje še vedno prepovedano. V letu 1915 se je protipropaganda nadaljevala v enakih oblikah kot v letu 1914: s sezname padlih, časopisnimi članki, sporočili s front in dejanji avstro-ogrskе vlade.

Kaj vojaki pišejo.

Predvsem Vas prisrčno pozdravim in se Vam prav lepo zahvalim za pismo in sobotni »Slovenec«. Jaz sem, hvala Bogu, zdrav. Že mesec dni smo na enem mestu. Mraz in sneg sta naša zvesta spremljevalca. No pozimi ne moremo drugega pričakovati. Po par dni sem v fronti, po par dni pa zopet v zapuščeni kmetiški koči. Dnevi in meseci nam minevajo hitro. Kar misliti si ne morem, da sem že šest mesecev in več v vojni. Ne vem, če je tudi Vam ta čas tako hitro minil. Škoda, da Vam ne morem svojega podzemeljskega stanovanja pokazati. Videli bi moje ognjišče, dimnik, okno, vrata, tri v trame zabite žebelje za obešanje kuhinjske posode. Kuham le ponoči, podnevu nam ne pripuščajo sovražne puške, grozne granate in strašni šrapneli. Ravno včeraj so mi Rusi poslali en bonbon v podobi granate prav pred vrata. Zasula mi je okop in zdrobila okno. Ljuba mati, ne trepetajte toliko zame, saj bo vse minilo, pa bom spet pri Vas doma. Kar težko mi je, da toliko trpite zaradi mene. Bogu sem se izročil, kar On stori, vse prav stori. Upam, da me ne bo zapustil, da me bo še nadalje varoval, in da se bomo zopet videli zdravi in nad vse veseli. Z Bogom. Vaš hvaležni sin Jože.

Slika 14: Kaj vojaki pišejo.

opazili razlike med uradnimi poročili Avstro-Ogrske in poročili iz pisem, a je bilo to redko. Veliko bolj so takšna pisma vzbujala skrb za vojake. Med ljudmi so vzbujala željo po vrnitvi vojakov domov in koncu bojevanja, predvsem zdaj, ko je vojna trajala že več kot pol leta in se ni zdelo, da je bo kmalu konec.

Uradni sezname izgub so bili že leta 1914 zelo dolgi, leta 1915 pa se je zdelo, da se samo še daljšajo. Še vedno jih je največ objavil časopis Slovenec, da bi svojce obvestil o smrti ali ujetništvu družinskega člana. Primer takšnega seznama je na naslednji strani.

Časopis Slovenec je v rubriki Kaj vojaki pišejo objavljaj tudi nekatera pisma vojakov, kot je na primer pismo na levi (Slovenec, političen list za slovenski narod, 1. 3. 1915, str. 5). Gotovo je prestalo cenzuro, a je kljub temu v besedilu ostalo kar nekaj podatkov, ki pričajo o dejanskem stanju na fronti: možje zmrzujejo in živijo pod zemljo v izredno skromnih razmerah. Vojak Jože, ki je pismo napisal, je napisal tudi, da si lahko kuha le ponoči, saj je podnevi situacija prenevarna. Opisal je, kako so Rusi pred njegovo bivališče vrgli granato in ga delno uničili, a je kljub temu optimističen. Piše, da je zdrav in da komaj čaka, da se bo lahko vrnil domov in srečal z domačimi.

Takšna in podobna pisma so med prebivalci ustvarjala vsaj približno sliko bojev na fronti. Najbolj točna so bila seveda tista, ki so se cenzuri uspela izogniti (npr. tako, da so jih domov prinesli prijatelji vojakov). Ljudje so lahko

Mirovne vesti.

Frankobrod ob Meni. (K. u.) »Fykt. Etyg.« izjava: Iz Newyorka se poročna, da odpotuje Bryan v Evropo, kjer polzkratni posredovati med vojskujočimi se velovlastmi.

Pariz. (Kor. ur.) »Petit Parisien« poroča iz Washingtona: Kardinal Gibbons je v nekem razgovoru zavzel stališče proti vojski Združenih držav. Izjavil je: »Azabie« je angleška ladja. Obžalovati se mora, ker se izpostavlja Američani nevarnosti, da potujejo z nevarnimi angleškimi ladjami. Kder res ljubi Ameriko, mora žrtvovati svoje osebne simpatije, kadar gre za čast in mir naroda. Preširano bi bilo, če bi se zahtevalo, naj se dežela dvigne in vojskuje, da krije predrznost posameznikov.

Nove zanimivosti o umoru nadvojvoda prestolonaslednika Franca Ferdinanda.

Bern, 30. avgusta. (Kor. ur.) »Baseler Nachrichten« objavljajo v včerajšnji številki nove zanimivosti o predgodovini umora v Sarajevu. Z ozirom na nek star bespis »Berner Tagblatta« 7. januarja 1913 so dokaznje, da je takrat pariški list »Paris Midi« pisal, da želi, da bi bil nadvojvoda prestolonaslednik Franc Ferdinand umorjen. Glavni urednik lista »Paris Midi« je namreč pisal ob novem letu 1913: Ob novem letu želimo kot edino potrebno: Odkar žive anarhisti in odkar so navajeni, da strežejo vladajočim po življenju, se jim pa po mojem mnenju tako kmalu nudila sodna prilika, da se spravimo z njimi. Ne podite li tudi vi, da bi anarhist, ki bi usmrtil jutri nadvojvoda Franca Ferdinanda, prehranil svetu reke krvi? — »Berner Tagblatt« dalje opozarja, da je isti pariški list med razpravami o triletni službeni dolžnosti izjavil, da bo ob slučaju mobilizacije umorjen med prvimi Jaures.

Uradni izkazi izgub.

IZ SEZNAMA IZGUB ŠT. 245.

Kadet Ducler Stelan, 7. lov. bat., r.; kadet Kern Lovrenc, 47. pp., r.; nadporočnik Klinger Anton, 7. lov. bat., r.; poročnik Rintl Karel, 7. lov. bat., r.; kadet Samin Ernest, 27. dom. p., r.; kadetaspir. Sedlak Josip, 27. dom. p., r.; kadetasp. Strah Fr.

1. tir. p., r.; kadet Švigelj Karel iz Ljubljane, 47. pp., r.; praporščak Travnik Anton, 26. dom. p., r.; kadet Trčka Ivan, 7. lov. bat., r.; praporščak Gasperin Rudolf, iz Radovljice, 27. dom. p., u.; praporščak Legat Franc, iz Velikovca, 27. dom. p. u.

Izgube 7. lovskega bataljona.

Mrtvi: Lovec Adam Franc; trobenlač Balant Mihael; lovec Bernik Tomaž; patroljni vodja Bogataj Jakob; lovec Beatus Edvard; patroljni vodja Deček Vinko; lovec Deržaj Ivan; lovec Gorjup Ivan; lovec Hinek Alojzij; lovec Hočevar Josip; patroljni vodja Jakolič Franc; lovec Jalovec Josip; lovec Jeraj Anton; podlovec Krampferer Mihael; patroljni vodja Koch Anton; lovec Kokač Matija; lovec Kržmanec Ivan; lovec Krže Edvard; lovec Lamer Dominik; lovec Levstik Ivan; lovec Lindič Franc; četovodja Mele Jakob; lovec Metet Mihael; lovec Možina Anton; lovec Murn Aleksander; lovec Novak Franc; lovec Novak Mihael; lovec Paulič Matija; lovec Pavlič Franc; lovec Pernc Anton; tit. patr. vodja Potočnik Alojzij; lovec Rink Josip; lovec Riska Franc; lovec Schiffer Konrad; lovec Stopar Anton.

Ujeti: Tavčar Tomaž.

Izgube 27. demobranskega polka.

Mrtvi: Infanterist Benet Josip; poddesetnik Bergine Franc (5.—6. junija); infanterist Brdosi Alojzij; infant. Filček Adolf; inf. Groß Anton; inf. Hribar Ivan; lovec Humar Ciril; inf. Jenko Ivan; inf. Jurca Martin; infant. Koršič Franc; infant. Krampfer Franc (7. julija); inf. Kopač Mihael; inf. Kortež Ivan; inf. Kralj Alojzij; inf. Paulič Anton 1. odd. stroj. pušk (7. junija); inf. Pregar Ivan; inf. Prudič Franc; inf. Sever Mijo; inf. Sivec Josip; inf. Skuz REđvard; inf. Strauß Franc; inf. Zevnik Valentin; inf. Zolarič Ivan; inf. Julijan Josip; inf. Zupan Ivan.

Ujeti: Inf. Anžič Vinko iz Ljubljane; inf. Božič Franc iz Krškega; podčastnik Buković Hijacint iz Ljubljane; inf. Erzetič Franc; inf. Flerin Ferdinand iz Kamnika; četovodja Flis Ivan iz okolice Celja; infanterist Gadnik Ivan iz goriške okolice; infanterist Gregorič Anton iz Novega mesta; inf. Gregorac Niko; inf. Hermec Ivan iz Krškega; inf. Hrast Franc iz Tolminca; desetnik Hribar Josip iz Ljubljane; inf. Kalan Franc iz Kranja; inf. Kastelic Franc iz Novega mesta; četovodja Keržin Franc iz Ljubljane; inf. Klavžar Ivan iz Tolminca.

Slika 15: Uradni izkazi izgub.

Ta uradni izkaz izgub je bil objavljen 30. avgusta 1915 (Slovenec: političen časopis za slovenski narod, 30. 8. 1915, str. 3). Na njem so našteti ujeti in padli vojaki Avstro-Ogrske, ki so prihajali iz slovenskih dežel. Imen je res veliko, a ni število izgub niti blizu končnemu številu. Takšni sezname bi bili lahko razumljeni kot protipropagandni, saj so prebivalci preko njih lahko videli, kako krvavi so boji na frontah, nekateri bi lahko zaradi velikega števila žrtev postali tudi protivojno nastrojani. Nihče ni hotel, da bi pomrli vsi odrasli moški, nihče ni hotel vojaških porazov. Kljub temu, da se je država vojaške poraze trudila prikriti ali vsaj omiliti, se je dalo po seznamih izgub sklepati, kaj se je na fronti dogajalo.

Slika 16: Položaj neizpremenjen.

Neke vrste protipropaganda bi lahko bila tudi določena poročila s front. Leta 1915 so se vse fronte počasi ustalile in hitro se je zgodilo, da preprosto ni bilo o čem poročati: vojaki so se klali, a se fronte niso niti malo premaknile. Primer takšnega poročila je zgornje poročilo (Slovenec, političen list za slovenski narod, 14. 4. 1915, str. 2). Kljub temu da velikega napredovanja ali pa velikih izgub ozemlja ni bilo, so bili sezname žrtev obsežni. Pojavila se je odlična podlaga za dvom o avstro-ogrski vojski in vodstvu vojske.

Pri protipropagandi sem tukaj naletela na posebnost: v Pokrajinskem arhivu Maribor sem odkrila šaljivo osmrtnico za Beograd ob njegovem zavzetju, slika le-te pa se nahaja na naslednji strani. Zapisana je v srbskem jeziku, več kot očitno pa parodira osvajalno politiko Avstro-Ogrske.

Slika 17: Šaljiva osmrtnica za Beograd.

Šaljiva osmrtnica za Beograd obvešća ljudi, da je po 'većmesečni hudi bolesti' zaradi 'prenažiranja z avstrijskim granatami itd.' umrl Beograd in odšiel na bolje, v Avstro-Ogrsko cesarstvo. Ironično piše, kako bo Beograd tako ali tako pod avstrijsko oblastjo živel boljše življenje. Avstro-Ogrsko torej parodično in ironično primerja s krščanskimi nebesi. Tudi podpisi so namenjeni ironiji in parodiranju: osmrtnico naj bi podpisale izmišljene osebe oz. resnične osebe s parodičnimi vlogami. Osmrtnica očitno in odkrito napada Avstro-Ogrsko in njeno osvajalno politiko.

6. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETU 1916

6.1 Propaganda leta 1916

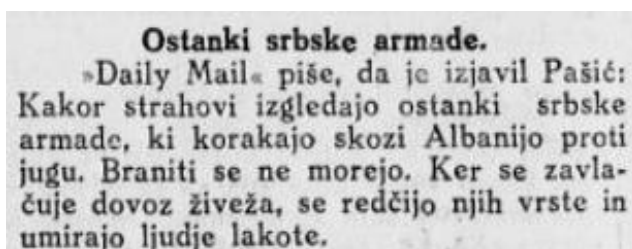
Leto 1916 za propagando pomeni prelomnico. Avstro-Ogrska je zaradi vojaških neuspehov in smrti Franca Jožefa novembra 1916 že resno razmišljala o kapitulaciji. Tudi fronte se niso nikamor premikale, inflacija je bila vedno hujša. Propaganda je bila vedno bolj medla, a se je kljub temu obdržala.

V začetku leta sta bili prestop Italije k antanti in padeč Srbije še vedno pomembni temi, o katerih se je veliko govorilo.

Slika 18: Italija kot izdajalec.

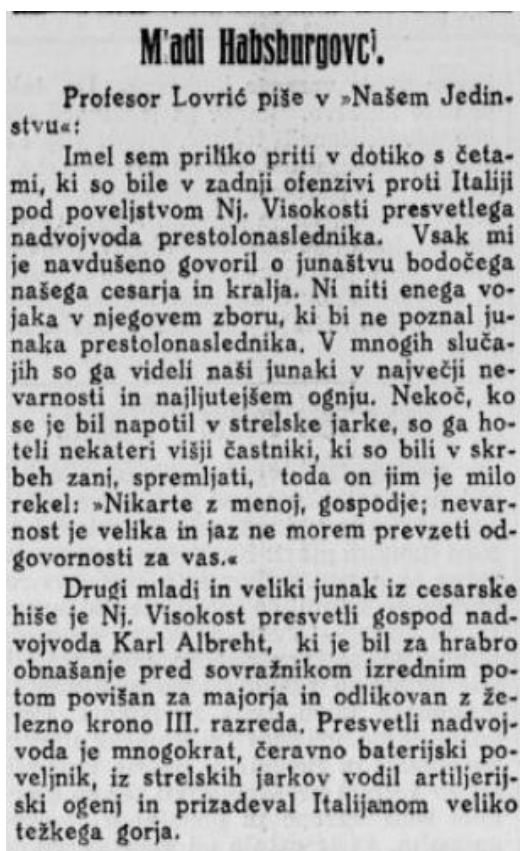
zlo vojne. Propaganda se je posebej potrudila, da je Slovence neprestano opominjala na to, kar bi jih čakalo ob padcu soške fronte - italijanska okupacija in nasilno raznarodovanje. Prebivalcem so vse uspehe na fronti slikali kot plačilo za izdajo in kot varovanje slovenskega naroda kot celote pred uničenjem.

Slika 19: Ostanki srbske armade.

V časopisu Slovenec so objavili članka Italija kot naša zaveznica in Plačilo izdajalstva na levi (Slovenec, političen list za slovenski narod, 3. 2. 1916, str. 1), oba pa govorita o Italiji kot o izdajalski državi. Italija je z izdajo centralnih sil povzročila boje na soški fronti, kar je dalo propagandi na Slovenskem odlično podlago. Italijani so ogrožali tudi ozemlje, kjer so živeli Slovenci. Italijanska izdaja in nevarnost sta bili vroča tema že v letu 1915, v letu 1916 pa se je prikazovanje Italije v slabi luči še nadaljevalo. Slovenskemu narodu zato ni bilo težko verjeti, da so Italijani najhujše

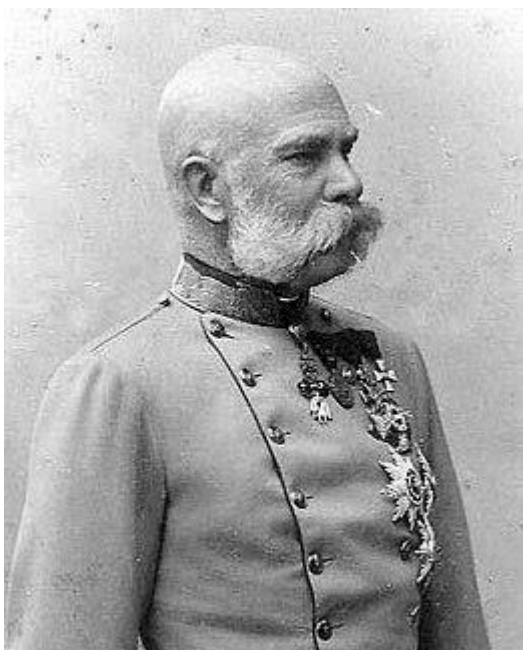
Spodnji članek na prejšnji strani opisuje stanje srbske armade po njenem porazu (Slovenec, političen časopis za slovenski narod, 3. 2. 1916, str. 3). Kot v letu 1915 se je tudi v letu 1916 nadaljevalo prikazovanje srbske armade kot neorganizirano, nesposobno in popolnoma premagano vojsko. Kot sem že opisala v podpoglavju Propaganda leta 1915, je bila takšna slika srbske vojske pomembna, saj je državljanom Avstro-Ogrske dvigovala moralo. Avstrijska vojska Srbov ni samo premagala, temveč jih je popolnoma uničila. Preživeli srbski vojaki so popolnoma neorganizirani, ker ni hrane, celo umirajo od lakote. Takšna podoba srbske armade daje ljudem dokaz, da je Avstro-Ogrska vojska izredno močna in dobro organizirana: sovražnika ni samo pregnala s položajev, uničila je tudi vso njegovo organizacijo in voljo.

Slika 20: Hvala prestolonasledniku.

Članek Mladi Habsburgovci na levi (Slovenec, političen list za slovenski narod, 19. 8. 1916, str. 2) hvali in slavi člane Habsburžanov, natančneje prestolonaslednika Karla I. in nadvojvodo Karla Albrehta. Propaganda, ki je slavila značaj voditeljev ali prihodnjih voditeljev države, je bila seveda zelo pomembna. Ljudje so morali zaupati v državo in ljudi, ki so z njo upravljali, da so lahko verjeli v vojno srečo in zmago. Cesar Franc Jožef je bil že v letih, zato je propaganda začela izpostavljanje prihodnjega voditelja države, Karla I., da bi državljane pripravila na njegovo vladno. Poudarjala je, da je Karel I. prav tako kot Franc Jožef močnega značaja, srčen in solidaren, nekdo, ki bi svoje narode lahko neustrašno in gotovo vodil skozi veliko vojno prav do zmage, nekdo, ki bo prestrašil sovražnike s svojim neverjetnim značajem, nekdo, ki ve, kako se godi vojakom na frontah in prebivalcem v zaledju, in bo naredil vse, da bo razmere izboljšal in ne poslabšal.

Seveda je za svoje uspehe na italijanski fronti pohvaljen tudi nadvojvoda kot eden izmed voditeljev vojske. Slovenci so soško fronto jemali zelo osebno, zato je bilo skorajda nujno, da so največje avtoritete vojakov na soški fronti videli kot sposobne, hrabre in vrle moške, ki vedo, kaj delajo in kaj hočejo, in ki bodo vojsko uspešno vodili. Tudi zato je časopisje izpostavljal uspešne poveljnike in podrobno opisovalo še tako majhne uspehe.

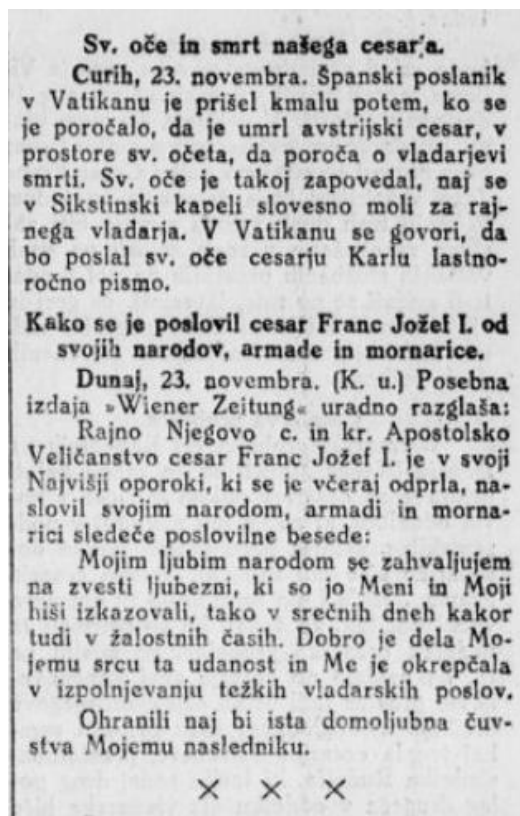

Slika 21: Franc Jožef.

Članka Sv. oče in smrt našega cesarja ter Kako se je poslovil cesar Franc Jožef I. od svojih narodov, armade in mornarice na desni (Slovenec, političen list za slovenski narod, 24. 11. 1916, str. 1) sta le dva izmed mnogih, ki so razglašali cesarjevo smrt in opisovali njene posledice. Kljub temu da sta kratka, povesta veliko. Prvi zadeva odnos med vero in državo, opisuje odziv papeža na smrt Franca Jožefa. Ljudem sporoča, da za velikim cesarjem žaluje tudi papež, ter dokazuje, da nasledstvo Avstro-Ogrske skrbi tudi ljudi povsod po svetu. Kaže, da Franc Jožef ni umrl kot voditelj nepomembne države, temveč kot cesar velike monarhije, ki je imela v svetu veliko vlogo, za njim pa žaluje celo sam papež.

Drugi članek naj bi bil prepis iz cesarjeve uradne oporoke. Cesar je v oporoki pohvalil svoje narode in se jim zahvalil za vso podporo, ki so mu jo izkazali med njegovim vladanjem. Državljanom je bilo nujno pokazati, da jih cesar tretira kot ljudi in ne samo kot številke na papirju, da jih ceni in spoštuje njihovo voljo, tudi v zadnjih trenutkih svojega življenja. Velik in priljubljen cesar

Konec leta 1916 je bila monarhija gospodarsko in vojaško že v zelo slabem stanju, 21. novembra pa je umrl še dolgoletni cesar Franc Jožef. Ljudstvu je bilo treba sporočiti o smrti velikega cesarja, predvsem pa o njegovem nasledniku in o odzivu pomembnih predstavnikov drugih držav sveta na njegovo smrt.

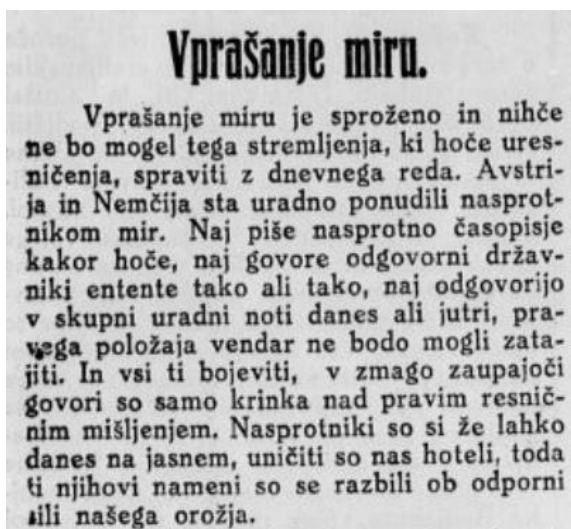
Slika 22: Cesar je mrtev.

je prav tako moral poskrbeti, da bi njegov naslednik ohranil veličino in priljubljenost, zato je svoje narode zaprosil, naj tudi novega cesarja Karla podprejo tako v miru kot v težkih časih.

Kot sem že zapisala, je bila smrt Franca Jožefa sredi vojne hud udarec za Avstro-Ogrsko. Kljub temu da tega ljudem niso razglašali, so imeli velike težave na vseh frontah, na katerih so se bojevali; že dolgo pa jim je svojo voljo vsiljevala Nemčija, ki je v tem času Avstro-Ogrski tako rekoč že vladala.

V takih okoliščinah je Avstro-Ogrska prvič sprožila pogajanja za mir z antantnimi silami. Nekdaj velika monarhija je resno razmišljala o kapitulaciji. Vlada ni vedela, kako se bodo pogajanja iztekla, jasno pa je bilo le eno: ljudstvu jih ne bodo mogli prikriti. Če se pogajalci glede ugodnih mirovnih pogojev ne bi mogli strinjati in bi država morala vztrajati v bojih, pa je nujno, da državljani vsaj malo verjamejo v vodstvo države in v njeno vojsko.

Propaganda je spet dobila novo nalogo. Državljanom Avstro-Ogrske je bilo treba povedati, da mirovna pogajanja potekajo, hkrati pa prikriti slab položaj, v katerem so se znašli. Javnosti so za namen propagande posredovali spremenjeno poročilo o dogajanju, ki so ga časopisi spremenili v članke, kot je članek Vprašanje miru levo spodaj (Slovenec, političen list za slovenski narod, 22. 12. 1916, str. 1). Potrebno je poudariti, da je to le prvi odstavek članka, ki pa je za ilustracijo o vsebini dovolj.

Slika 23: Vprašanje miru.

Članek z naslovom Vprašanje miru govori o avstro-ogrski ponudbi miru, le drugače, kot nam o tem govorijo zgodovinske knjige.

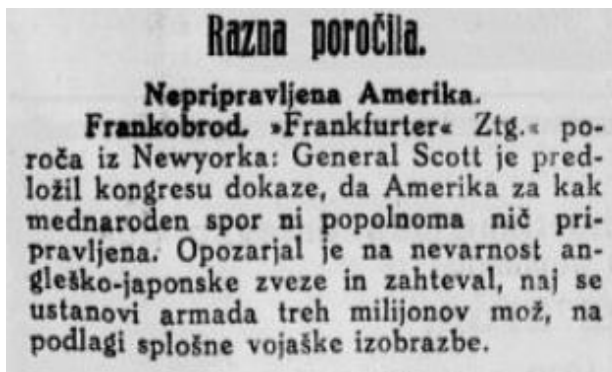
V tem članku propaganda postane zelo očitna: članek označi vsa poročila v časopisih nasprotnih držav kot napačna, vse izjave uradnikov antante kot lažne in vse govore držav antantne zveze kot krinko in propagando. Jasno je zapisano, da so nasprotniki Avstro-Ogrsko hoteli uničiti in zavzeti, zato so jo napadli, a so naleteli na odpor neuničljive armade, ki je odbila

vse njihove napade in jih celo tako zdesetkala, da razmišljajo o miru. Na kratko: članek o ponudbi miru piše, kot da bi ga Avstro-Ogrska ponudila iz usmiljenja nad antantnimi silami, po tem, ko je opazila, kako zelo slabo jim gre v vojni. Državljanke poskuša prepričati, da tudi

sovražniki monarhije vedo, da se zanje bliža konec in da je ponudba miru zgolj dejanje dobre volje s strani Avstro-Ogrske.

Kljub vsem tem prizadevanjem pa so se pogajanja končala, preden so se sploh dobro začela, in vse je bilo spet po starem. Avstro-Ogrska je bila še vedno v vojni, a od zdaj naprej pod vodstvom Karla I.

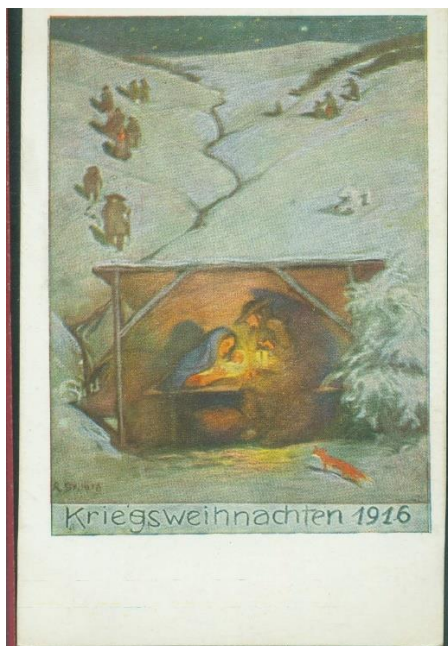
Počasi je postajalo jasno, da se lahko vojni prej ali slej pridruži tudi Amerika, in sicer na strani antante. Tudi tukaj se je propaganda pripravila na novega nasprotnika in poskrbela, da je bil v očeh državljanov videti bolj ali manj nemočen in nesposoben vzdržati vojne razmere.

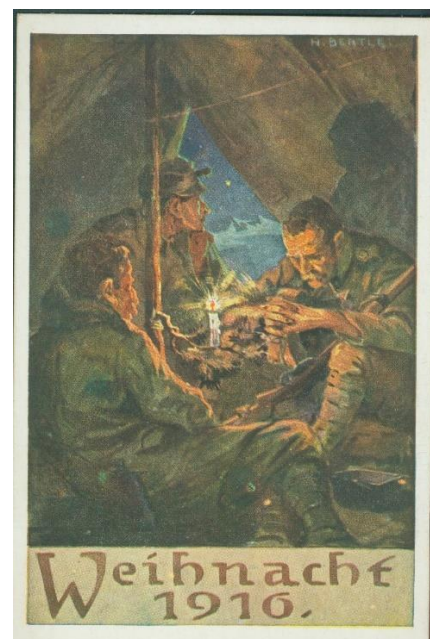
Slika 24: Nepripravljena Amerika.

Med raznimi poročili v časopisu Slovenec se je znašel tudi članek Nepripravljena Amerika (Slovenec, političen časopis za slovenski narod, 22. 12. 1916, str. 3). Članek ne zanika možnosti za ameriški vstop v vojno niti vstopa ne napoveduje, pove pa, da Amerika na vojno ni pripravljena. Še več: po podatkih, ki jih je časopis dobil, naj bi bile ZDA na

vojno popolnoma nepripravljene. Če bi ZDA res vstopile v vojno na strani antante, to med ljudmi ne bi izzvalo vsesplošne panike, saj bi bili prepričani, da ZDA predstavljajo le še enega nemočnega nasprotnika več, ki ga ne bo težko poraziti.

Slika 25: Vojni božič 1916.

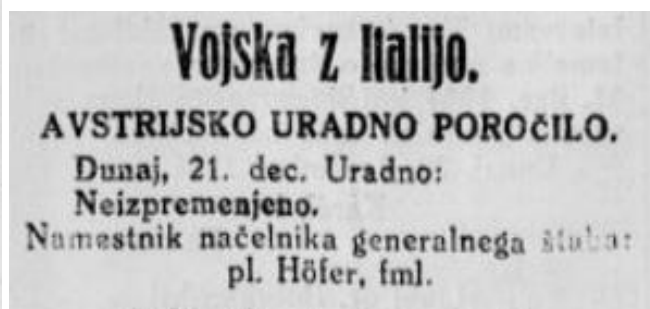
Slika 26: Božič 1916.

Spodnji sliki na prejšnji strani predstavljata upodobitvi božiča 1916 za vojake. To je bil že tretji božič, ki so ga vojaki preživeli na frontah, nekateri zelo daleč od svojega doma, stran od svojih družin in prijateljev, nekateri popolnoma odrezani od sveta. Razglednice in propagandne slike, kot ti dve, so ljudi opozarjale na položaj vojakov in vzbujale sočutje. Država je potrebovala denar in hrano za vzdrževanje vojakov, kljub temu da je obojega primanjkovalo povsod, a če so ljudje verjeli, da bodo pomagali svojcem na frontah, jim je bilo denar in hrano lažje odstopiti. Takšna opozorila so služila tudi kot opominjanje na to, za kaj se vojske borijo: da bodo lahko premagale sovražnika, ki jih je iztrgal iz normalnega življenja in jih prisilil, da božič, enega najlepših praznikov, že tretjič zaporedoma preživijo v skoraj nemogočih razmerah. Takšne podobe so torej vzbujale sočutje do vojakov in dodatno sovraštvo do nasprotnikov.

6.2 Protipropaganda leta 1916

Odkrite protipropagande, podobno kot v prvih dveh letih vojne, še vedno ni bilo, a se je skrito pojavljala v enakih oblikah kot v letih 1914 in 1915.

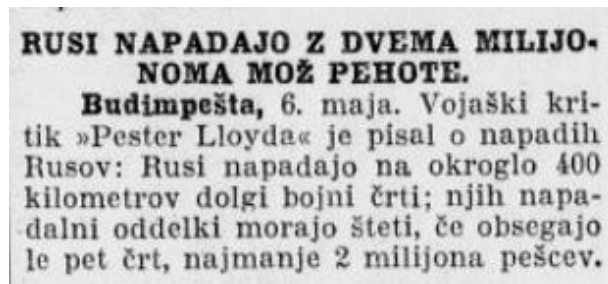
Fronte so se do leta 1916 že bolj ali manj ustalile. Napredovanja ali nazadovanja frontnih črt skorajda ni bilo ali pa je bilo zanemarljivo. V časopisih objavljena sporočila so bila skoraj vedno enaka: na bojiščih ni bilo večjih sprememb.

Slika 27: Nobenih posebnih dogodkov. Slika 28: Neizpremenjeno.

Uradno poročilo Vojska z Rusi (Slovenec, političen list za slovenski narod, 3. 2. 1916, str. 2) in poročilo Vojska z Italijo (Slovenec, političen list za slovenski narod, 22. 12. 1916, str. 2) sta si zelo podobni. Obe sporočata, da na frontah praktično ni bilo sprememb. Dejstvo, da se že več mesecev na bojiščih ni popolnoma nič spremenilo, je predstavljalo resno grožnjo morali prebivalstva. Vojske očitno niso ne zmagovale ne izgubljale, in med ljudmi se je pojavljalo

vprašanje, zakaj se sploh bojujejo, če se na bojišču nič ne dogaja. Takšna poročila so včasih tudi dokazovala, da vojaki umirajo brez razloga.

Slika 29: Število Rusov.

Zgornji članek Rusi napadajo z dvema milijonoma mož pehote (Slovenec, političen list za slovenski narod, 7. 6. 1916, str. 3) je še eden izmed tistih, ki bi lahko demoralizirali državljane. Rusi avstro-ogrsko vojsko ne samo napadajo, ampak jo napadajo z dvema milijonoma vojakov. Takšno število sovražnikov je zagotovo povzročilo strah med prebivalci in vojaki, kljub temu, da so bili prepričani, da njihova vojska trdno drži frontno črto.

Velika protipropaganda je bilo tudi vsesplošno pomanjkanje v državi, ki je zdaj postalo tako očitno, da ga ni bilo več mogoče skrivati. Dejstvo je bilo, da država vsem prebivalcem ni bila sposobna zagotoviti niti dovolj hrane, kaj šele česa drugega. Gospodarstvo je propadalo, inflacija je bila zaradi vojnih posojil vedno višja. K temu je prispevala še smrt cesarja Franca Jožefa, ki je svoje narode vodil, odkar so pomnili najstarejši državljani. Vse to je prebivalce postopoma demoraliziralo in obračalo proti vojni. Ljudje so počasi spoznavali, da vojne še ne bo tako hitro konec, predvsem pa so opažali, da je država začela propadati.

7. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETU 1917

7.1 Propaganda leta 1917

Pri propagandni dejavnosti je bilo že v letu 1916 očitno, da ima Avstro-Ogrska notranje težave, kar se je skozi leto 1917 le še stopnjevalo. Propaganda se je zdaj dogajala predvsem preko časopisov, spremenili so se njeni cilji. Aprila so v vojno vstopile ZDA, kar je pomenilo, da se je zdaj propaganda lotila še Američanov in jih poskusila prikazati v najslabši luči, a to ni bil njen glavni cilj.

Že proti koncu leta 1916 so se začeli narodi monarhije politično prebujati, leta 1917 pa je to postalo še bolj očitno. Glavna naloga propagande zdaj ni bila več ljudi pridobiti za vojno, saj so bili prebivalci vojne že popolnoma naveličani. Prednostna naloga je bila po novem pridobiti državljane za Avstro-Ogrsko. Večina narodov je namreč spoznala, da pod avstrijsko oblastjo nima več prihodnosti, in začela snovati načrte za odcepitev od monarhije.

Seveda sta ureditev Avstro-Ogrske omajali tudi obe ruski revoluciji in ruski izstop iz vojne. Propaganda je postala močno naperjena proti revoluciji in njenim idejam, ostala je naperjena proti Rusiji, predvsem pa je poudarjala dejstvo, da je Rusija podpisala mir v Brest-Litovskem ter konec leta izstopila iz vojne in razglašala, kakšne ozemeljske pridobitve je s tem pridobila Avstro-Ogrska. Seveda je propaganda nenehno izpostavljala tudi uspeh avstro-ogrskih enot na soški fronti, ki so fronto hitro premikale vse bolj proti notranjosti Italije.

Cesar Karel I. je bil pod pritiskom prisiljen obnoviti parlament, ki se je ponovno sestal 30. maja. Že nekaj časa prej se je vedelo, kakšne zahteve bodo Slovenci postavili, zato se je propaganda na Slovenskem, kolikor je je pač bilo, osredotočala predvsem proti zahtevam po združitvi Jugoslovanov.

Slika 30: Odgovor na noto.

V časopisu Slovenec je bil v začetku leta objavljen članek na levi (Slovenec, političen list za slovenski narod, 2. 1. 1917, str. 1): Naši nasprotniki še nočejo miru. Mirovna pogajanja z antanto seveda niso uspela, to pa je bilo treba razložiti državljanom. Časopis Slovenec je zapisal, da so antantne sile ponudbo za mir zavrnilo in da je bil razlog za to nestrinjanje z dvema bistvenima točkama mirovne note. Antantne sile naj namreč ne bi hotele prevzeti odgovornosti

za začetek vojne, odgovornost pa skušajo še vedno naprtiti centralnim silam.

Seveda to niti približno ni bil razlog za propad mirovne note. Pogajalci se o njej preprosto niso strinjali, antantne sile pa so vedele, da Avstro-Ogrska praktično že propada. Kljub temu je bilo s stališča avstrijske vlade nujno, da njeni državljani vojno razumejo kot nekaj, za kar so krive antantne sile, in da še vedno zaupajo v svoje vojake, ki se bodo očitno še nekaj časa borili na frontah. Nota je bila s stališča antantnih sil popolnoma absurdna, Avstro-Ogrska pa jo je slikala kot plemenito dejanje centralnih sil, predvsem pa je zdaj lahko vso krivdo za vojno elegantno naprtila antanti. Že naslov sam pove, kaj bralcu sporoča članek: države antante so tiste, ki nočejo miru, Avstro-Ogrska vlada pa dela vse, da bi vojno končala.

Slika 31: Mi ne!

V časopisu Štajerc je uredništvo objavilo članek Mi ne!, katerega začetek lahko vidite levo (Štajerc, 18. 3. 1917, str. 1). V njem jasno piše, da se Slovenci na Štajerskem in Koroškem nikakor nimajo namena odcepiti od Avstro-Ogrske in da zavračajo vse poskuse za odcepitev. Našteje veliko razlogov, zakaj za Slovence ne bi bilo dobro, če bi se odločili odcepiti od monarhije.

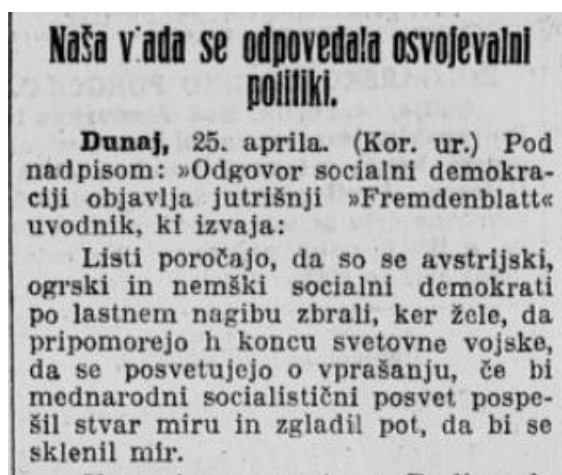
Članek je sam po sebi popolnoma jasen. Zagotovo ni čisto točen, saj ni možnosti, da bi bili vsi Štajerci in Korošci proti odcepitvi od Avstro-Ogrske, a se več kot očitno trudi Slovence prepričati, da bi izstop iz monarhije zanje pomenil pogubo.

Slika 32: Citi.

Slike na prejšnji strani spodaj so bile objavljene v časopisu Slovenec skupaj s članki in pesmimi v čast cesarici Citi (Slovenec: političen list za slovenski narod, 26. 4. 1917, str. 1). Ob prazniku cesarice Cite se je Slovenec na dolgo in široko razpisal o njenem življenju, od revne plemkinje pa do cesarice, hvalil je njen značaj in vrline, ki jih je izkazovala, hvalil je njeno družino, hvalil je novega cesarja Karla I. Za državo je bilo nujno, da ljudstvo verjame in hvali svoje vladarje, v tem primeru cesarja Karla I. in njegovo družino. Te slike in pripadajoči članki so namenjeni ravno temu – vzpodbujanju čaščenja vladarske družine.

Avstro-Ogrska je spoznala, da ji na frontah ne gre dobro. Vrhovno poveljstvo vojske se je odločilo, da bo od zdaj naprej branilo samo še svoje položaje, to pa je bilo nekako treba sporočiti tudi državljanom.

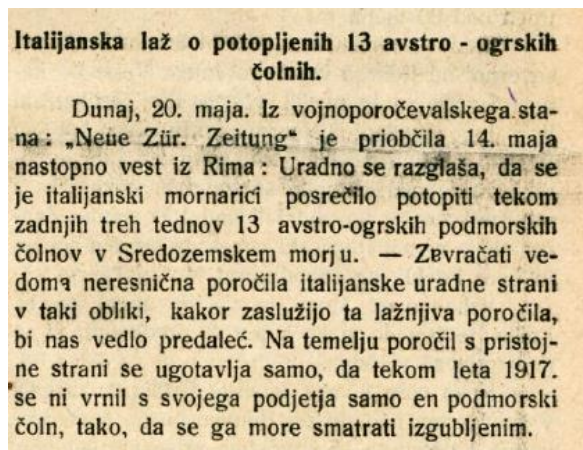

Slika 33: To ni šibkost.

odpovedala preprosto zaradi spoštovanja do drugih velesil in zaradi tega, ker bi bilo veliko osvajanje ozemelj tujih držav nečastno. Tukaj je propaganda zavzela povsem drugačno stališče, kot ga je na začetku vojne.

Seveda so se stari vzorci propagande še vedno pojavljali. V časopisu Sava je bil objavljen članek na desni (Sava, 26. 5. 1917, str. 1), ki je še eden v dolgi vrsti člankov, ki zavračajo uradna vojaška poročila držav antante. Spet naj bi lagali Italijani, tokrat o tem, da so potopili 13 avstro-ogrskih 'podmorskih čolnov'. Trditev zavrača na osnovi dejstva, da naj bi Avstro-Ogrska po lastnih uradnih poročilih izgubila le en 'podmorski čoln'. Takšna poročila so izdajali

Dejstvo, da vojska ne bo več napadala z namenom zavzetja novih ozemelj, so prebivalcem sporočili preko člankov, kot je članek Naša vlada se odpovedala osvojevalni politiki, katerega začetek je na levi (Slovenec: političen list za slovenski narod, 26. 4. 1917, str. 3). V članku sicer piše, da se je Avstro-Ogrska odpovedala »osvojevalni« politiki, a strogo zavrača vse očitke, da je to odločitev sprejela zaradi šibkosti. Vlada naj bi se osvajanju

Slika 34: Italijanska laž.

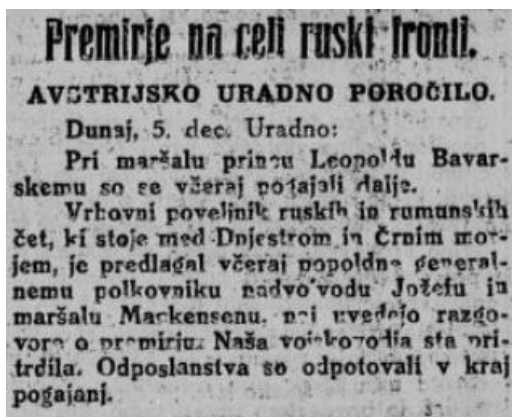
z zelo očitnim namenom: državljani niso smeli izgubiti morale. Nujno je bilo treba razglašati, da v bitkah država ne izgublja veliko opreme in vojakov, če že niso mogli poročati, da v bitkah zmaguje, da ljudje ne bi začeli obupavati nad vojno zmago.

Podpisujte šesto vojno posojilo.

Slika 35: Šesto vojno posojilo.

Kot je razvidno na sliki zgoraj, je država s pomočjo propagande še vedno prosila za denar (Sava, 26. 5. 1917, str. 3). Tokratno vojno posojilo je bilo že šesto, kljub temu da ljudje skoraj niso imeli več denarja zase, kaj šele za financiranje vojne. Posojila so oglaševali s pomočjo časopisov, veliko jih je imelo tudi svoja propagandna gesla.

Proti koncu leta se je propaganda znašla pred vedno težjimi nalogami. Težave so se začele že z obnovitvijo parlamenta in rusko revolucijo, a so se samo še povečevale z dodatnimi vojaškimi neuspehi. Propaganda se je bila stanju v državi vedno manj sposobna prilagajati, hkrati pa je bila vedno manj sposobna skrivati vse napake in neuspehe Avstro-Ogrske vlade.

Slika 36: Premirje na vzhodu.

Novo priložnost je za propagando pomenil tudi izstop Rusije iz vojne. Članki, kot je ta na levi (Slovenec: političen list za slovenski narod, 6. 12. 1917, str. 2), so se pojavljali praktično vsepovsod. Država je dobila priložnost Ruse spet prikazati kot poražence in nesposobne, hkrati pa je lahko državljanom dala novo upanje na konec vojne. Predvsem je vest o ruskem izstopu iz vojne razveselila družinske člane tistih vojakov, ki so jih Rusi zajeli kot vojne ujetnike.

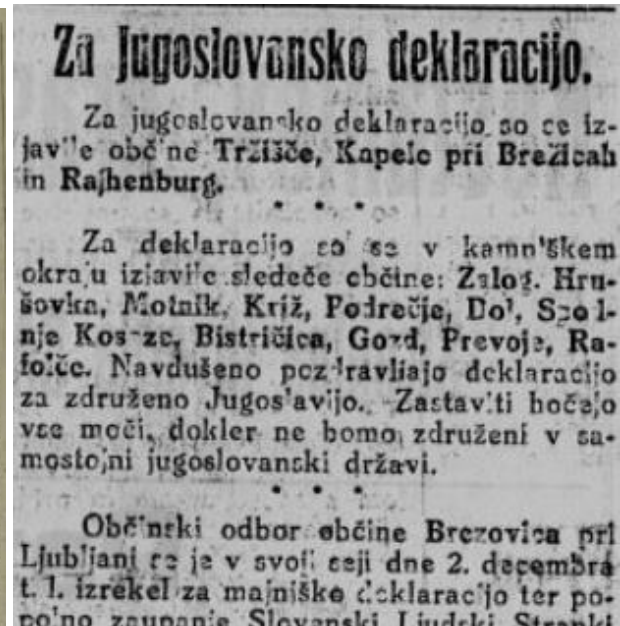
7.2 Protipropaganda leta 1917

Z obnovitvijo parlamentarnega življenja, vedno bolj šibko ureditvijo države in posledično vedno bolj popustljivo cenzuro, se je tudi protipropaganda pojavljala vedno pogosteje. Ljudje so vojne vsesplošno naveličani, predvsem vojaki, ki so se proti koncu leta že začeli upirati. Ideje ruskih revolucij so se vedno bolj širile, predvsem s postopnim vračanjem ruskih vojnih

ujetnikov. Hkrati so na Slovenskem ponovno začele aktivno delovati politične stranke, nastajali so novi časopisi. Vrhunec protipropagande je pomenila Majniška deklaracija, ki jo je Anton Korošec, vodja SLS in predsednik Jugoslovanskega kluba slovenskih, hrvaških in srbskih poslancev, na zasedanju parlamenta prebral 30. maja 1917. V deklaraciji so predlagali združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov v skupno državo pod žezlom Habsburžanov, uvesti so nameravali federalizem. Sledilo je deklaracijsko gibanje. Ljudje so vedno manj poslušali državo, vedno bolj pa so zahtevali mir in združitev z drugimi južnoslovanskimi narodi.

Slika 37: Majniška deklaracija.

Slika 38: Za Jugoslovansko deklaracijo.

Članki v podporo Majniški deklaraciji, kot sta članka Majniška deklaracija in Za Jugoslovansko deklaracijo zgoraj (levi: Jugoslovan, 10. 11. 1917, str. 1, in desni: Slovenec, političen list za slovenski narod, 6. 12. 1917, str. 3), so se vrstili eden za drugim. Skoraj vsi časopisi v slovenskem jeziku so Slovence vzpodbujali, naj podpišejo ljubljansko izjavo in se pridružijo deklaracijskemu gibanju. Ljubljanska izjava je bila izjava, ki je predstavljala prvo organizirano podporo Majniški deklaraciji. Podpisale so jo skoraj vse slovenske politične stranke, pa tudi veliko prebivalcev. Začeli so prirejati prireditve in shode v podporo Majniški deklaraciji, idejo o združitvi z drugimi Jugoslovani v skupno državo pa postopno širiti med vsemi Slovenci monarhije.

Ljudje so počasi imeli vsega dovolj, dejstvo, da je cenzura začela postopoma izginjati, pa je pomenilo, da so se končno lahko začele širiti razne zahteve po miru. Državljeni so bili naveličani dolgotrajne vojne, hrane je bilo vedno manj, inflacija vedno višja, cesar pa je

Nemcem monarhije znova in znova obljubljal, da se slovenske dežele ne bodo združile z drugimi jugoslovanskimi narodi, se pravi s Hrvati in Srbi. Slovenci, ki so želeli konec bojev in vrnitev miru, predvsem pa več samostojnosti kot narod, so zdaj zares začeli širiti protipropagando.

Zahteve za mir so postale samoumevne skoraj v vseh časopisih in glasilih. Ljudje so se odkrito spraševali, kako dolgo bodo vojno morali še trpeti in kaj vse bodo morali še prenesti.

Slika 39: Mir ljudem!

Protivojno razpoloženje dobro opiše članek Mir ljudem!, katerega začetek se nahaja zgoraj (Jugoslovan, 10. 11. 1917, str. 1). Vojno je avtor označil kot novi vesoljni potop, sprašuje se, zakaj je treba vseh žrtev, vdov in sirot, zakaj morajo ljudje trpeti lakoto in pomanjkanje. Glavno vprašanje je izraženo povsem jasno: kdo bo sploh še navijal za nadaljevanje vojne?

Proti koncu leta so bile zahteve po miru vedno bolj očitne in vedno glasnejše, v časopisih pa so se vedno bolj pojavljala poročila o mirovniških pogajanjih.

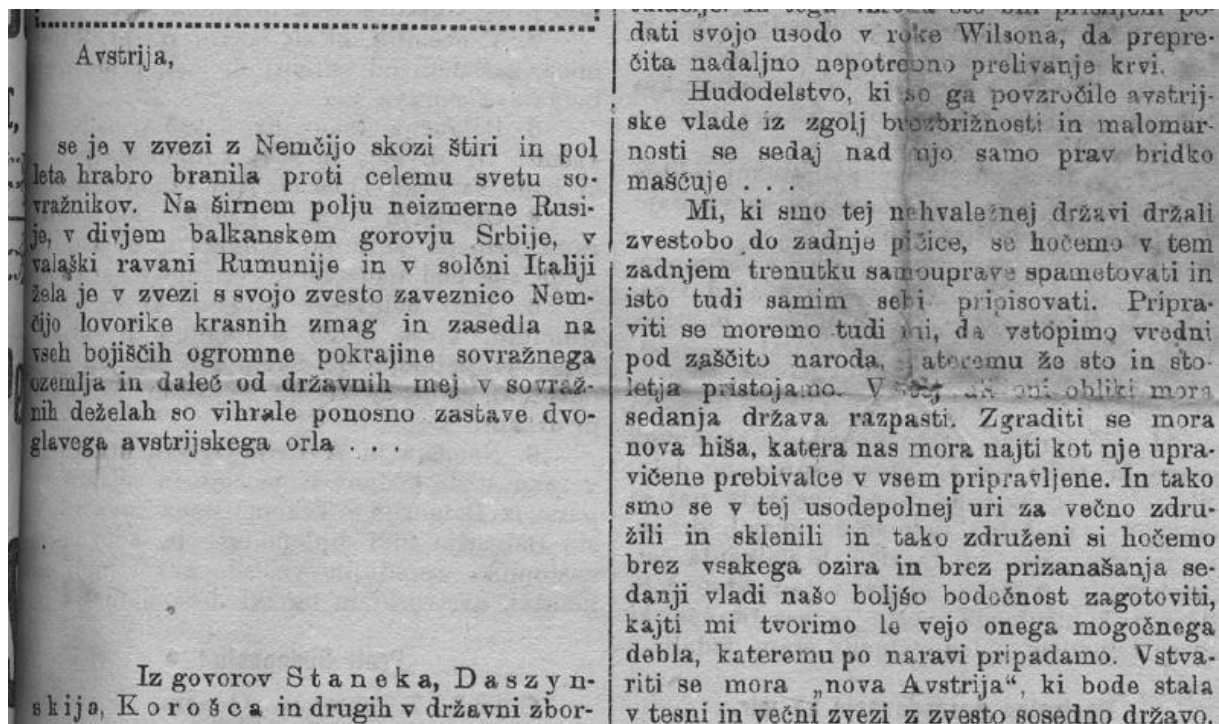
8. PROPAGANDA IN PROTIPROPAGANDA NA SLOVENSKEM LETA 1918

8.1 Propaganda leta 1918

Leta 1918 je bilo stanje v državi že kaotično. Po deželi so se klatili dezertjerji, lakota, propad gospodarstva in inflacija so bili vedno bolj očitni. Prave propagande na Slovenskem več skorajda ni bilo, saj je bila država preveč zaposlena s svojimi problemi. Večina slovenskih časopisov in glasil je zdaj med Slovenci širila ideje Majniške deklaracije in deklaracijskega gibanja.

Karel I. je februarja poskusil rešiti situacijo, narodom monarhije je ponudil avtonomijo, a je bilo že prepozno. Nacionalna gibanja so bila predaleč.

Tudi časopisi, kot je bil npr. Štajerc, so bili pripravljene priznati, da stare Avstro-Ogrske ne moremo več sprejeti kot svoje države. Kljub temu je bilo uredništvo časopisa prepričano, da Jugoslovani ne smejo na svoje.

Slika 40: Ustvariti se mora nova Avstrija.

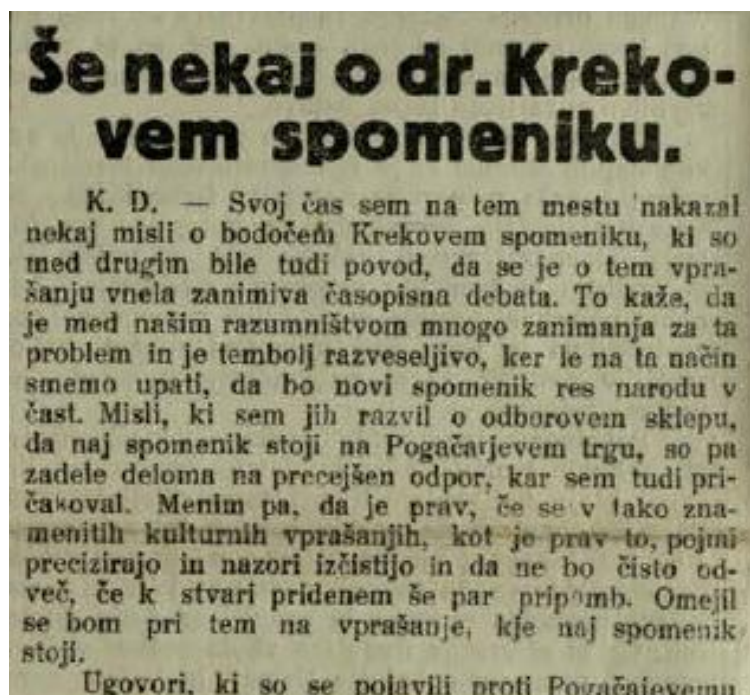
Časopis Štajerc je objavil tudi članek Konec vojne - ...! (Štajerc, 13. 10. 1918, str. 1), katerega del je na sliki zgoraj. V njem je jasno zapisano, da je Avstro-Ogrska naredila veliko napak in da njenega vodenja državljani več ne morejo trpeti, a da Slovenci vseeno ne bi smeli iti na svoje. Kot alternativo Majniški deklaraciji so predstavili »novo Avstrijo«, novo veliko državo, v katero bi bili vključeni narodi monarhije, ki pa bi bila organizirana bolj prijazno za svoje narode.

Propagande, vsaj takšne, ki bi bila dovolj učinkovita, torej država sploh ni več širila. Želje po ohranitvi vsaj neke državne tvorbe, ki bi vključevala vse bivše narode monarhije, so širili bolj proavstrijsko usmerjeni časopisi kot Avstro-Ogrska sama.

8.2 Protipropaganda leta 1918

Leta 1918 se je deklaracijsko gibanje do konca razmahnilo, pridružili so se mu še vojaški upori na frontah. Časopisi so veselo razglašali vesti o bližajočem se koncu vojne in premirju, o vračanju slovenskih vojakov proti domu in o novonastali državi Jugoslovanov.

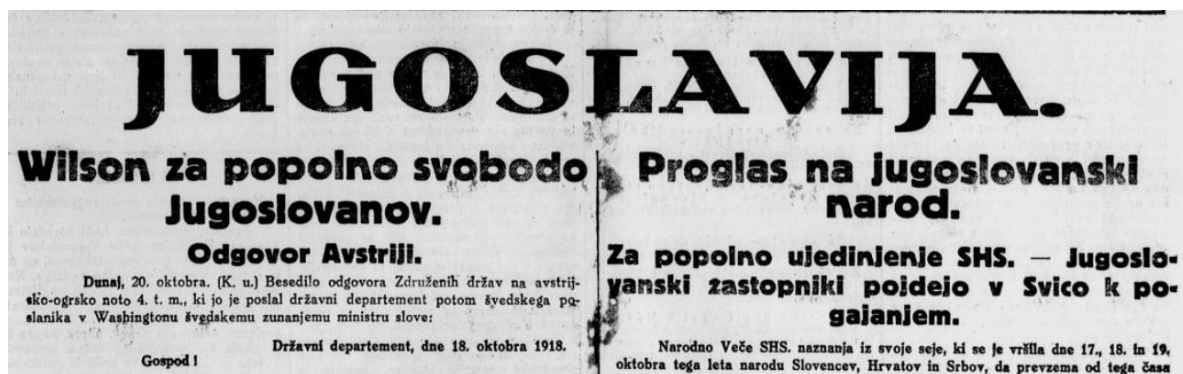
Leta 1918 bi lahko pod protipropagando pravzaprav šteli vse članke, ki so ljudi odvrčali od Avstro-Ogrske: vsa poročila o notranjih in zunanjih težavah države, vsa poročila o osamosvajanju drugih narodov, vsa poročila o razpadanju vojske, vsa poročila o na novo nastajajoči državi Jugoslovanov itd.

Slika 41: O spomeniku.

prenagljeno in površno.

Časopisi so hvalili in častili slovenske politike, zaslužne za nastajanje nove države. Primer je članek Še nekaj o dr. Krekovem spomeniku, katerega uvod je na levi (Jugoslovan, 6. 4. 1918, str. 1). Piše o spomeniku dr. Kreku, ki naj bi ga postavili v takratni bližnji prihodnosti. Pri tem še enkrat opiše uspehe slovenske politike, na kratko oriše politično dogajanje in seveda poziva k temu, da bi se tako pomembna vprašanja, kot je jugoslovansko vprašanje, reševala sistematično in premišljeno, ne pa

Slika 42: Jugoslavija.

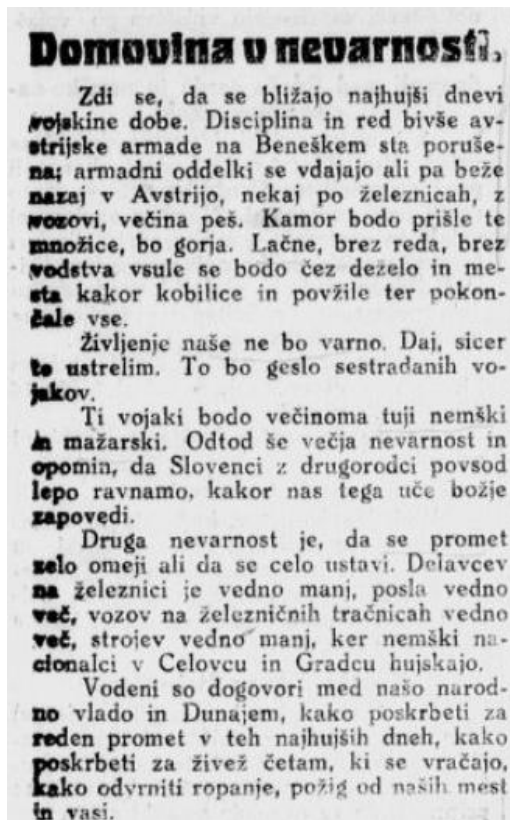
Naslovi in začetki člankov zgoraj (Slovenec: političen list za slovenski narod, 21. 10. 1918, str. 1) razglašajo dokončno zmago jugoslovanskih politikov. Ameriški predsednik Woodrow Wilson je v začetku leta 1918 sestavil 14 točk, s katerimi bi zagotovili pravičen in trajni mir. Narodom je dal pravico do samoodločbe, Jugoslovani so si izbrali Jugoslavijo. ZDA so priznale, da so jugoslovanske zahteve pravične, in izrazile svojo podporo, hkrati pa so zavrnile avtonomijo kot možno rešitev za narode monarhije. Priznanje ZDA kot predstavnikov antante je pomenilo, da lahko začnejo Jugoslovani končno uradno graditi svojo državo.

To je bil seveda velik udarec za propadajočo Avstro-Ogrsko. S tem, da je predsednik Wilson narodom podelil pravico do samoodločbe, je priznal, da monarhija propada in se ne bo več dolgo obdržala. Državljeni nekdanj velikega cesarstva so množično nehali verjeti vanj in so se raje ukvarjali z ureditvijo svojih novih, bolj nacionalnih držav.

Slika 43: Živela republika!

Spodnja slika na prejšnji strani (Slovenec: političen list za slovenski narod, 31. 10. 1918, str. 1) predstavlja naslovnico časopisa Slovenec. Besede ena za drugo govorijo o jugoslovanski zmagi, o razglasitvi republike, skoraj se lahko čuti evforija. Ljudje so komaj čakali konec vojne in vsem je bilo jasno, da bo kmalu prišel.

Slika 44: Domovina v nevarnosti.

Članek Domovina v nevarnosti na levi (Slovenec: političen časopis za slovenski narod, 2. 11. 1918, str. 1) Slovence svari pred s fronte bežečimi vojaki. Med vrsticami je avtor izrazil očitke proti avstrijski vladi, saj za svoje vojake ni zagotovila prehoda domov, ti pa bodo sedaj ogrožali civilno prebivalstvo. Poudaril je, da bodo grožnjo predstavljali predvsem nemški in madžarski vojaki, kar predstavlja velik kontrast povprečnemu Slovincu, ki je v tuji deželi vedno vključen in ki vedno lepo ravna s tujci.

V članku je avtor lepo popisal neorganiziranost avstro-ogrškega vodstva: domov niso uspeli varno pripeljati niti lastnih vojakov, ki bodo zdaj sestradani in na robu preživetja oboroženi pustošili po njenih lastnih deželah. Jasno je, kakšen vtis so ta dejanja avstrijske vlade pustila pri Slovencih.

Prav tako je izražena zaskrbljenost, da se bo zaradi slabe organizacije in pomanjkanja delavcev promet grozljivo upočasnjal ali celo ustavil. Avtor je izpostavil tudi, kako hujskanje nemških nacionalistov v Gradcu in Celovcu ustavlja promet, saj delavci uničujejo stroje. Poudaril je, da se vlada novoustanovljene Države SHS z Dunajem pogaja za rešitev teh težav: o hrani za vojake in nemotenem poteku prometa, predvsem pa o varnosti slovenskih vasi, ki bi lahko bile na poti vojakov, ki bežijo s fronte.

Iz Nemške Avstrije.

Avstrijski zunanji minister odstopil.
Dunaj, 2. novembra. Zunanji minister grof Andrássy je danes predložil cesarju svojo demisijo, ki jo je vladar sprejel. Začasno vodstvo zunanjega urada je prevzel dosedanj sekretar načelnik zunanjega ministrstva pl. Flotow.

Skupni finančni minister odstopil
Dunaj, 2. nov. Skupni finančni minister Spitzmüller je vložil svojo demisijo.

Nemško-avstrijska vlada pri Karlu I.
Dunaj, 2. nov. Cesar je za danes povabil tri predsednike nemško-avstrijske državne vlade, in sicer dr. Dinghoferja, Seitzja in prelata Hauserja, češ, da jim ima sporočiti važna obvestila.

Državni svet prevzel oblast.
Dunaj, 2. nov. Državni svet je prevzel izvrševalno oblast v svoje roke. Državni tajniki so postavljeni v svoje urade.

velikanska socialnodemokratska skupščina, h kateri so povabljeni vsi delavci, meščani in vojaki.

Nemci nečejo prisegati.

Gradec, 2. nov. Danes bi se imela izvršiti zaprisega nemških čet po odposlancu nemškega Narodnega sveta. Značilno je, da največji del čet ni hotel prisesti. Čete so zahtevale zagotovila, da se jim bo dnina redno izplačevala, da bodo dobile dostojnejša stanovanja in boljšo hrano ter da bodo poveljniki bolj slovekoljubno ravnali. Čete zahtevajo, naj se te obljube dajo jasno in slovesno in naj se na velikih plakatih nabijejo po mestu.

Nekatere čete navajajo tudi kot razlog svojega odpora to okoliščino, da še niso odvezane od svoje prejšnje prisege.

Nemška Avstrija in Nemčija.

Dunaj, 2. nov. Komisar za zunanje zadeve Nemške Avstrije dr. Adler je

Slika 45: Iz Nemške Avstrije.

Slika zgoraj je del članka Iz Nemške Avstrije, ki opisuje težave v nemški Avstriji (Slovenec: političen list za slovenski narod, 3. 11. 1918, posebna izdaja ob 7. uri zjutraj, str. 2). Zapisan je bil ob skrajnem koncu vojne, avtor je popisal obsedeno stanje v vodstvu Avstrije. Država je tudi uradno propadala, ministri so odstopali, nemške čete niso hotele prisesti, vladal je kaos. Zdaj so tudi največji podporniki Avstrije začeli dvomiti o njenem obstoju in o tem, da je Jugoslovanom potrebna.

Veliko pove tudi sama izdaja časopisa: Slovenec je časopise očitno izredno tiskal ob sedmih zjutraj, kar kaže, kako hitro so se spremembe dogajale.

Članek Resni dogodki v Nemčiji na desni (Slovenec: političen časopis za slovenski narod, posebna izdaja ob 7. uri zjutraj, 4. 11. 1918, str. 2) opisuje težave v Nemčiji. Bralcem je dal jasno vedeti, da Avstro-Ogrska ni edina država s hudimi problemi, da sta propadli obe centralni sili. Zadnji strahovi, da bi lahko Nemčija prevzela vodstvo nad Avstro-Ogrsko in ohranila monarhijo, so skupaj z objavami takšnih vesti med ljudstvom počasi izginjali. Kljub temu da Nemčija ob koncu vojne ni popolnoma propadla kot Avstro-Ogrska, se je soočala z resnimi notranjimi problemi, ki jim ni in ni bilo videti konca.

Resni dogodki v Nemčiji.

Cesar Viljem II. pobegnil v glavni stan.

Ker je voditelj socialne demokracije Scheidemann od nemškega kanclerja odločno zahteval, naj Viljem II. odstopi, se je nemški cesar Viljem odpeljal k Hindenburgu v glavni stan nemške armade. Hindenburg se vedno hujska na nadaljevanje vojske in pravi, da bo nemška domovina klubovala vsem nevarnostim.

Ludendorff hoče dobiti zopet moč v roke?

Monakovo, 1. nov. (Zakasnelo.) Ludendorff je te dni nameraval potovati v glavni stan nemške armade. Nastale so govorice, da se hoče polastiti svoje prejšnje oblasti. Bavarska socialnodemokratska stranka se je precej sešla in sklenila, da priredi demonstracijski štrajk. Nato je Ludendorff odpovedal svoje potovanje.

Velike demonstracije v Berlinu.

Berlin, 3. nov. Danes v nedeljo sklicuje neodvisna socialno-demokratska stranka po celem Berlinu množico shodov. Pričakovati je velikih demonstracij.

Slika 46: Nemške težave.

9. ZAKLJUČEK

9.1 Propaganda in protipropaganda ter njuna povezanost z dogodki med vojno

9.1.1 Prvi dve leti Velike vojne (1914 in 1915)

Praviloma so se vse vojne pred veliko vojno odvijale skoraj izključno na bojiščih, prebivalci pa posledic bolj ali manj niso občutili. Večinoma so se tudi veliki spopadi hitro končali. Ob začetku prve svetovne vojne skoraj ni bilo človeka, ki na vojno ne bi gledal na tak način: vedeli so, da vojna sicer ne pomeni zabave in počitnic, a so bili prepričani, da bo vsega hitro konec, predvsem pa, da bo Avstro-Ogrska brez težav premagala svoje nasprotnike.

Veliko vlogo je v tem prepričanju igrala tudi propaganda. Država je s tiskanjem propagandnega gradiva širila optimizem in vojno navdušenje. Večina prebivalcev je vojno sprejela z navdušenjem, ljudje so množično hodili pozdravljat mobilizirance. Skoraj nihče ni dvomil o državi, ljudje so bili nastrojeni proti Srbiji in drugim antantnim silam, večina pa je vojno podpirala.

Navdušenje je pripomoglo k velikemu številu prostovoljcev, ki so se prijavljali za boj na frontah, in vnemi vojakov v prvih mesecih vojne.

V prvem letu vojne je bilo razmerje med propagando in ljudmi v bistvu zelo preprosto: ljudje niso niti slutili, kaj jih čaka, propaganda pa je to izkoristila. Državljeni so vojno pozdravljali predvsem zaradi propagande, vojaki so navdušeno odhajali na bojišče predvsem zaradi propagande, država je podporo uživala predvsem zaradi propagande. Če bi bila ljudem predstavljena dejanska slika svetovnih razmer in front, bi na vojno seveda gledali drugače. Propaganda je bila delno odgovorna tudi za vnemo, s katero so se vojaki zagnali v prve boje.

V prvih dveh letih vojne je bila avstro-ogrška propaganda zelo učinkovita. Ljudem so tako uspešno prikrivali dejanske razmere v državi, da večina do uvedbe živilskih izkaznic v letu 1915 sploh ni vedela, kakšno pomanjkanje vlada zaradi prve svetovne vojne.

Seveda se je morala propaganda odzivati tudi na spremembe stanja v svetu. Uradna poročila so omilila izgube in poraze, pretiravala so z razglašanjem ozemeljskih pridobitev centralnih sil, seveda pa so skupaj z drugim propagandnim materialom poskrbela, da nobena zmaga ni bila spregledana ali pozabljena. V tem obdobju si je propaganda privoščila predvsem srbsko armado, ki jo je pregnala iz Srbije in zavzela Beograd. Na temo zmage nad Srbijo je nastalo veliko zmagoslavnih poročil, slik in razglednic.

Posebno poglavje propagande je predstavljal odgovor na izdajo Italije. Ko je Italija prestopila na stran antante, se je propaganda takoj odzvala s poročili, ki so Italijo slikali kot izdajalsko državo, njene vojake pa kot nečastne ljudi. Ker so Slovenci soško fronto, do katere je prišlo s prestopom Italije in posledično njenim vstopom v vojno, jemali zelo osebno, je propaganda proti Italiji v slovenskih deželah naletela na plodna tla. Dogajalo se je tudi, da so slovenski vojaki dezertirali na drugih frontah, da bi se lahko borili na fronti z Italijo.

Protipropaganda še ni prišla do izraza. V uvodnih letih je bilo vojno navdušenje, ki ga je podpirala propaganda, še vedno dovolj močno, da se večina ljudi na protipropagando sploh ni ozirala. Dejstvo je tudi, da protipropaganda ni bila uradna (z izjemo seznamov padlih) in da je veliko ljudi šele kasneje ugotovilo, kako tragična in krvava je pravzaprav prva svetovna vojna.

9.1.2 Usodno leto 1916

Leto 1916 je za propagando in protipropagando pomenilo prelomnico. V enem samem letu se je zgodilo ogromno. Avstro-Ogrski je šlo samo navzdol, konec leta je že razmišljala o kapitulaciji, umrl pa je tudi veliki cesar Franc Jožef.

Ljudje so bili vojne vedno bolj naveličani. Domov so se vračali ranjenci in invalidi, hrane je bilo vedno manj, vrednost denarja je strmo padala, gospodarstvo je počasi, a vztrajno propadalo. Vojna vnema je do te točke že večinoma izginila.

Propaganda je zdaj morala opravljati več nalog hkrati. Državljanom je morala prikriti vojaško neuspešnost, morala je poskrbeti, da bodo še naprej verjeli v avstro-ogrske oborožene sile, predvsem pa je morala novemu cesarju Karlu I. zagotoviti, da bo med državljani lepo sprejet in ohraniti dober spomin na cesarja Franca Jožefa. Hkrati je morala vzbuditi sočutje do vojakov, da bi prebivalci še naprej podpirali oskrbo vojske, predvsem pa prikriti dejstvo, da država razmišlja o kapitulaciji.

Vodstvu Avstro-Ogrske je to le delno uspelo: uspeli so ohraniti vsaj medlo vojno vnemo do smrti cesarja Franca Jožefa. Po njegovi smrti je postalo očitno, da tudi propaganda ne pomaga več.

Protipropaganda je bila še vedno neuradna, pojavljala se je v enakih oblikah kot v uvodnih letih vojne. Treba je tudi poudariti, da so ljudem moralo začela zbijati tudi vojaška poročila. Fronte so se ustalile, napredovanja ali nazadovanja praviloma ni bilo ali pa so vojaške oblasti poraze prikrije, kar je pri državljanom začelo vzbujati občutek, da je vojna nesmiselna in so vsi boji

nepotrebni. Pojavilo se je vprašanje, kakšen je sploh smisel spopadov, ki se končajo s toliko žrtvami, če na koncu ozemeljskih sprememb ni ali pa so zanemarljive.

Proti koncu leta se je ta demoralizacija začela pojavljati tudi pri vojakih. Ti so že tako ali tako živeli v nečloveških razmerah, zdaj pa so ugotovili še to, da velikih uspehov pravzaprav nimajo. Posledično so tudi napadali manj zavzeto in operacije so postajale vedno manj uspešne.

9.1.3 Zadnji leti vojne (1917-1918)

V zadnjih letih vojne je bila vojna propaganda še komaj prisotna, usmerila pa se je predvsem proti nacionalnim gibanjem in proti razpadu Avstro-Ogrske. Država se je trudila, da bi narode ohranila pod svojo oblastjo, Karel I je narodom pred koncem vojne ponudil celo avtonomijo, a propaganda skoraj ni imela več moči in niti avtonomija ni bila več dovolj, da bi bili narodi monarhije zadovoljni.

ZDA so v vojno vstopile na strani antante in hitro se je izkazalo, da so izjemno močen nasprotnik, kljub temu da so vsa poročila zatrjevala, da se v vojni niso sposobne bojevati. Takšna razlika med poročili in resničnostjo je vzbudila nove dvome v avstrijsko vlado.

Propaganda se je poleg Amerike morala lotiti še ene kočljive zadeve: Rusije, njenih revolucij in izstopa iz vojne. Ideale in ideje, ki sta jih prinesli ruski revoluciji, so poskusili prikazati kot slabe, nekoristne in kontraproduktivne, izstop iz vojne pa kot zmago centralnih sil nad eno izmed antantnih sil. To jim je uspelo samo delno. Povratniki iz vojnega ujetništva v Rusiji so med ljudmi ideale revolucije širili kljub cenzuri in propagandi, vsem pa je bilo jasno, da Rusija iz vojne ni izstopila, ker bi bila vojaško poražena, temveč zato, ker je bila notranje preveč nestabilna.

Konec leta 1917 so se s propagando bolj ali manj nehali truditi. Cenzura je začela popuščati, Avstro-Ogrska pa je začela razmišljati o dokončni mirovni pogodbi. Vsesplošnemu nezadovoljstvu so se pridružili še vojaški upori, nekje sredi leta 1918 pa so začele razpadati bolj ali manj vse fronte.

Veliko vlogo je v zadnjih letih vojne igrala Majniška deklaracija, ki ji je sledilo deklaracijsko gibanje. Slovenskemu narodu je Deklaracija ponudila boljšo alternativo avstrijski nadoblasti, Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, v kateri bi bili vsi enakopravni in ki bi bila urejena demokratično. Ljudje so množično obračali hrbet stari monarhiji in se pridruževali

deklaracijskemu gibanju, se udeleževali shodov in prireditev v podporo deklaraciji, predvsem pa so se večinoma veselili nove države in miru, v katerem bi lahko živeli v prihodnosti.

Kljub temu da je Karel I., da bi ugodil Wilsonu, narodom obljubil avtonomijo in poskusil rešiti vedno bolj pereče nacionalne probleme, deklaracijskega gibanja ni mogel več ustaviti. Še več – deklaracijskemu gibanju so se množično pridružili tudi vojaki, ki so dezertirali s front in se vračali v domovino, da bi pomagali ustvariti novo Državo SHS.

Zagotovo lahko rečem, da je v letu 1918 protipropaganda dokončno prevladala nad propagando, čeprav sploh ni bila uradna. Težko je reči, koliko je Majniška deklaracija vplivala na vojne neuspehe, a je nekaj vendarle gotovo: oba pojava sta med seboj tesno povezana. Če ne bi bilo množičnih nacionalnih gibanj, v okviru katerih se je pojavilo tudi jugoslovansko, bi Avstro-Ogrska verjetno preživela dlje. Dejstvo pa je, da nacionalna gibanja niso edini vzrok za njen propad, saj so se znaki poraza kazali, preden so postala gibanja za samostojnost tako izrazita.

9.2 Hipoteze in cilji

Zdaj, ob koncu raziskovalne naloge, lahko ovrednotim hipoteze, ki sem si jih ob začetku raziskovanja zastavila.

Hipoteza 1: Propaganda je vsa leta vojne na ljudi močno vplivala.

Hipotezo sem ovrgla. Propaganda je imela na ljudi velik vpliv v uvodnem letu in pol bojevanja, a so prebivalci v uradna poročila večinoma nehali verjeti v zadnjih letih vojne. Skupaj s propadanjem Avstro-Ogrske se je učinkovitost propagande manjšala, v letu 1918 pa je večina nasploh nehala verjeti v monarhijo.

Propaganda je imela velik vpliv le v letih 1914 in 1915, ko je med ljudmi vzbudila veliko vojno navdušenje.

Hipoteza 2: Proti koncu vojne je bila protipropaganda vedno bolj agresivna.

Hipotezo sem potrdila. Kljub temu da odkrite protipropagande še ni bilo, se je od konca leta 1916 krepilo slovensko politično delovanje, ki je doseglo vrhunec z Majniško deklaracijo in deklaracijskim gibanjem v letih 1917 in 1918. Ljudje so vedno manj verjeli Avstro-Ogrski, večinoma pa so sledili slovenski politiki, ki je ustvarjala Državo SHS. Kljub temu da so nekateri Slovenci še vedno verjeli v Avstro-Ogrsko, je večina Slovencev množično podprla deklaracijsko gibanje.

Hipoteza 3: Propaganda in protipropaganda sta se spreminjali skupaj s potekom vojne.

Hipotezo sem potrdila. Propaganda in protipropaganda sta se odzvali na vsak večji dogodek. Na začetku vojne je bila propaganda na tem področju zelo močna: ovekovečila je vsako zmago in poskrbela, da so ljudje o dogajanju na frontah vedeli le to, kar so morali. Pri tem je seveda veliko vlogo igrala tudi cenzura.

Po letu 1916 se je vloga propagande in protipropagande počasi spreminjala. Propaganda ni več dohajala hitrih sprememb v svetovni politiki, protipropaganda pa je imela vedno večjo vlogo in veljavo.

Hipoteza 4: Propagandna in protipropagandna gradiva so vplivala na dogodke na bojiščih.

Hipotezo sem delno potrdila. Zagotovo je bilo dogajanje na frontah povezano s propagando, a sta bili propaganda in protipropaganda odvisni od stanja na frontah. Propaganda je poskrbela za veliko vojno navdušenje, s katerim so se v uvodne boje podali vojaki, in dokler je Avstro-Ogrska še beležila vojaške uspehe (npr. zavzetje Srbije), je vojna vnema ostajala. Kasneje, ko se fronte niso več premikale, je tudi vpliv propagande usihal, vedno večji pa je postajal vpliv protipropagande. Med vojnim dogajanjem in propagando ter protipropagando je povezava torej obstajala, ni pa mogoče z gotovostjo trditi, ali je dogajanje na bojiščih bolj vplivalo na propagando kot propaganda na bojišča.

Cilje raziskovanja sem dosegla, odgovorila sem na vsa svoja vprašanja. Raziskala sem zame novo poglavje zgodovine, s končnim izdelkom pa sem zadovoljna.

10. DRUŽBENA ODGOVORNOST

Menim, da je ta raziskovalna naloga prispevala k družbeni odgovornosti. Propagandno delovanje med prvo svetovno vojno je premalo poznano in raziskano področje zgodovine. Dejstvo je, da sta propaganda in protipropaganda v raznih oblikah prisotni tudi v današnjem času, v veliko pogledih pa sta podobni takratni. Zdi se mi, da je ta raziskovalna naloga k družbeni odgovornosti pripomogla predvsem zato, ker je predstavila tudi ne ravno očitne oblike propagande in protipropagande, za katere je povsem verjetno, da se uporabljajo tudi danes. Do informacij, ki so nam posredovane, moramo biti kritični, a nekaj gotovo drži - propagando veliko lažje prepoznamo, če smo že preučili tovrstne primere v preteklosti, eden od teh pa je zagotovo propaganda prve svetovne vojne.

11. VIRI IN LITERATURA

11.1 Literatura in internetni viri

BORAK, Neven et al. Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848-1992. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.

CVIRN, Janez in STUDEN, Andrej: Zgodovina 3. Ljubljana: DZS, 2011.

OMAN, Žiga: Maribor v prvi svetovni vojni: življenje v zaledju. Katalog razstave. Maribor: pokrajinski arhiv Maribor, 2014.

TAYLOR, A. J. P.: Habsburška monarhija 1809 - 1918: zgodovina avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956.

Encyclopaedia Britannica. World War I [Online]. [Citirano 23. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.britannica.com/event/World-War-I>>.

11.2 Časopisni in drugi viri

Mojim narodom. Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka lepakov, plakatov in letakov, TE: 31/1.

Svetovna vojska. Katoliška bukvarna, 1914. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZWQSJ6LW>> .

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 27.08.1914. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZHRX1DIR>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 11.09.1914. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ELSLHSMZ>>.

Tedenske slike. Dragotin Mohar, 30.09.1914. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZXVMR1A1>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 17.10.1914. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J11GXIJQ>>.

Štajerc. Karl Linhart, 1914. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-98SR7RL0>>.

Svetovna vojska. Katoliška bukvarna, 1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-YJRVZXYW>>.

Štajerc. Karl Linhart, 1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-35H6RA7U>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 18.01.1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QJ25ZUE4>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 01.03.1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QIB3C9XX>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 14.04.1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QP5TS70E>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 22.05.1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-O033TULP>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 30.08.1915. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P1WSUF8E>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 03.02.1916. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QLS9D22I>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 07.06.1916. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XD42TFZK>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 19.08.1916. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QPX3BSYP>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 22.11.1916. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-VRGJSUE8>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 24.11.1916. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018.] Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9U4GPT2S>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 22.12.1916. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P4A7DMIF>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 02.01.1917. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-T2E2FQF7>>.

Štajerc. Karl Linhart, 1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-3G31QMX3>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 26.04.1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5BQH805D>>.

Sava. Tiskarna Sava, 26.05.1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9OPCC038>>.

Jugoslovan. Konzorcij Jugoslovana, 1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-OLL1AUVT>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 05.12.1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZQHCKFBH>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 06.12.1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-A3C77H3D>>.

Jugoslovan. Konzorcij Jugoslovana, 22.12.1917. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-EKEX2MWD>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 21.03.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4HI8UJYU>>.

Jugoslovan. Konzorcij Jugoslovana, 06.04.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6Y5CNVPZ>>.

Štajerc. Karl Linhart, 13.10.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4NZB1HJB>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 21.10.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GQSRIEZE>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 31.10.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X95QE1E3>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 02.11.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HK33WITJ>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 03.11.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0MGPAJM9>>.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 04.11.1918. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4EH56AXI>>.

11.3 Viri slik

Slika 1: Mojim narodom. (Vir: Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka lepakov, plakatov in letakov, TE: 31/1).

Slika 2: Razglas o odkupu živil za mestno občino. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 11.09.1914, str. 4. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ELSLHSMZ>>.

Slika 3: Propagandna slika bojev na planini Romanija v Bosni. OMAN, Žiga: Maribor v prvi svetovni vojni: življenje v zaledju. Katalog razstave. Maribor: pokrajinski arhiv Maribor, 2014, str. 27.

Slika 4: Sv. Oče o vojski. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 11.09.1914, str. 3. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ELSLHSMZ>>.

Slika 5: Vojni stroški. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 17.10.1914, str. 5. [Online]. [Citirano 12. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J11GXIJQ>>.

Slika 6: Rusi oblačijo žensko obleko. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 01.03.1915, str. 3. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QIB3C9XX>>.

Sliki 7 in 8: O soški fronti. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 30.08.1915, str. 3. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P1WSUF8E>>.

Slika 9: Napovedi o prihodnosti Rusije. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 30.08.1915, str. 2. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P1WSUF8E>>.

Slika 10: Propagandna slika pouličnih bojev ob zavzetju Beograda. OMAN, Žiga: Maribor v prvi svetovni vojni: življenje v zaledju. Katalog razstave. Maribor: pokrajinski arhiv Maribor, 2014, str. 27.

Slika 11: Beg srbskih vojakov. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

Slika 12: Poraz Srbov. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

Slika 13: Novice o Carju. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 30.08.1915, str. 2. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P1WSUF8E>>.

Slika 14: Kaj vojaki pišejo. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 01.03.1915, str. 5. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QIB3C9XX>>.

Slika 15: Uradni izkazi izgub. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 30.08.1915, str. 3. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P1WSUF8E>>.

Slika 16: Položaj neizpremenjen. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 14.04.1915, str. 2. [Online]. [Citirano 20. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QP5TS70E>>.

Slika 17: Šaljiva osmrtnica za Beograd. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Cesarjeva intendatura etapne komande 3. armade, TE: 2.

Slika 18: Italija kot izdajalec. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 03.02.1916, str. 1. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QLS9D22I>>.

Slika 19: Ostanke srbske armade. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 03.02.1916, str. 3. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QLS9D22I>>.

Slika 20: Hvala prestolonasledniku. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 19.08.1916, str. 2. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QPX3BSYP>>.

Slika 21: Franc Jožef. [Online]. [Citirano 10. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/78/Franz-Joseph-1885.jpg/260px-Franz-Joseph-1885.jpg>>.

Slika 22: Cesar je mrtev. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 24.11.1916, str. 1. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018.] Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9U4GPT2S>>.

Slika 23: Vprašanje miru. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 22.12.1916, str. 1. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P4A7DMIF>>.

Slika 24: Nepripravljena Amerika. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 22.12.1916, str. 3. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P4A7DMIF>>.

Slika 25: Vojni božič 1916. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

Slika 26: Božič 1916. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

Slika 27: Nobenih posebnih dogodkov. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 03.02.1916, str. 2. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QLS9D22I>>.

Slika 28: Neizpremenjeno. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 22.12.1916, str. 2. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P4A7DMIF>>.

Slika 29: Število Rusov. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 07.06.1916, str. 3. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XD42TFZK>>.

Slika 30: Odgovor na noto. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 02.01.1917, str. 1. [Online]. [Citirano 22. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-T2E2FQF7>>.

Slika 31: Mi ne! Štajerc. Karl Linhart, 1917, str. 1. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-3G31QMX3>>.

Slika 32: Citi. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 26.04.1917, str. 1. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5BQH805D>>.

Slika 33: To ni šibkost. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 26.04.1917, str. 3. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5BQH805D>>.

Slika 34: Italijanska laž. Sava. Tiskarna Sava, 26.05.1917, str. 1. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9OPCC038>>.

Slika 35: Šesto vojno posojilo. Sava. Tiskarna Sava, 26.05.1917, str. 3. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9OPCC038>>.

Slika 36: Premirje na vzhodu. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 06.12.1917, str. 2. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-A3C77H3D>>.

Slika 37: Majniška deklaracija. Jugoslovan. Konzorcij Jugoslovana, 1917, str. 1. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-OLL1AUVT>>.

Slika 38: Za Jugoslovansko deklaracijo. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 06.12.1917, str. 3. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-A3C77H3D>>.

Slika 39: Mir ljudem! Jugoslovan. Konzorcij Jugoslovana, 1917, str. 1. [Online]. [Citirano 27. 1. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-OLL1AUVT>>.

Slika 40: Ustvariti se mora nova Avstrija. Štajerc. Karl Linhart, 13.10.1918, str. 1. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4NZB1HJB>>.

Slika 41: O spomeniku. Jugoslovan. Konzorcij Jugoslovana, 06.04.1918, str. 1. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6Y5CNVPZ>>.

Slika 42: Jugoslavija. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 21.10.1918, str. 1. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GQSRIEZE>>.

Slika 43: Živela republika! Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 31.10.1918, str. 1. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X95QE1E3>>.

Slika 44: Domovina v nevarnosti. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 02.11.1918, str. 1. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HK33WITJ>>.

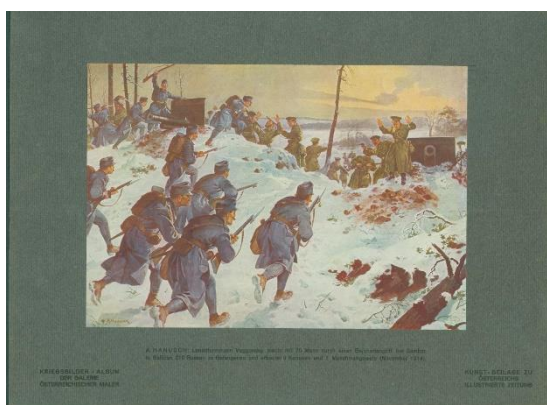
Slika 45: Iz Nemške Avstrije. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 03.11.1918, str. 2. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0MGPAJM9>>.

Slika 46: Nemške težave. Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljudska tiskarna, 04.11.1918, str. 2. [Online]. [Citirano 6. 2. 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4EH56AXI>>.

12. PRILOGE

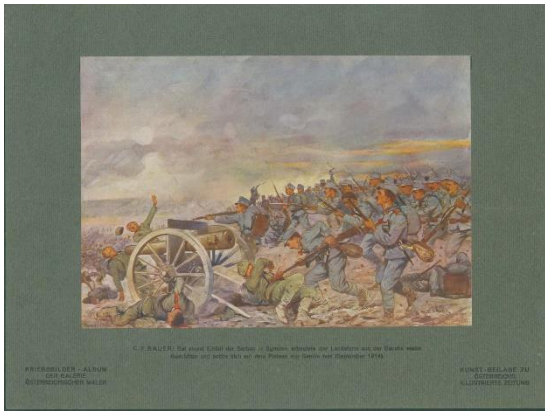
Priloga 1: propagandna slika. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

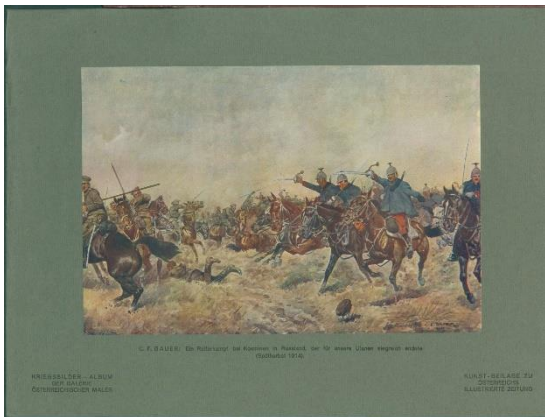
Priloga 2: propagandna slika. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

Priloga 3: propagandna slika. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

Priloga 4: propagandna slika. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

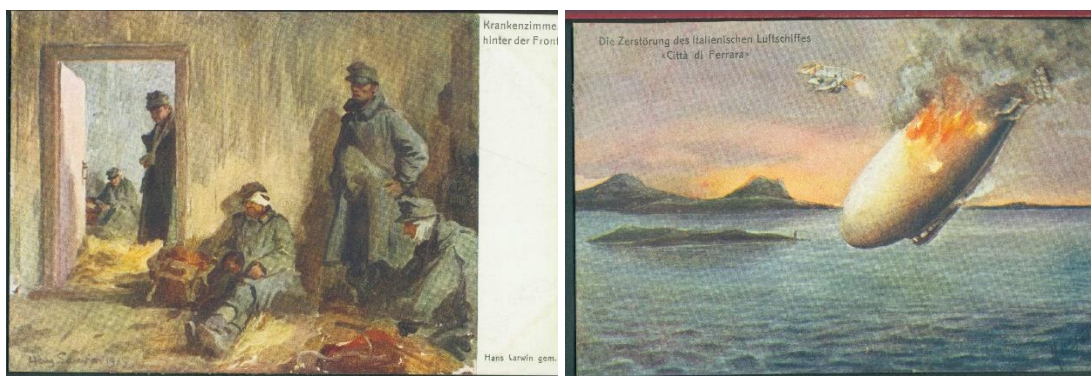
Priloga 5: propagandna slika. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

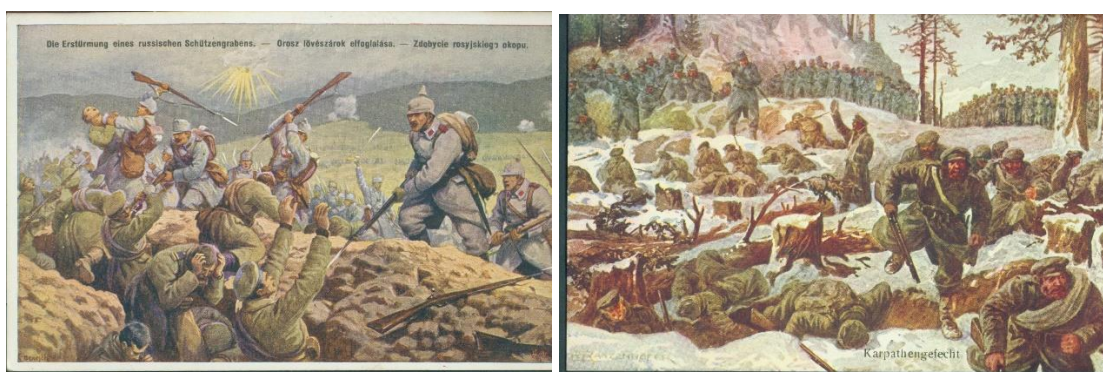
Priloge 6, 7, 8: propagandne slike. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

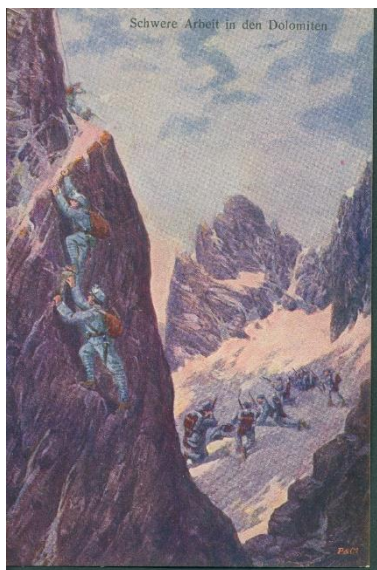
Priloge 9, 10, 11: propagandne slike. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

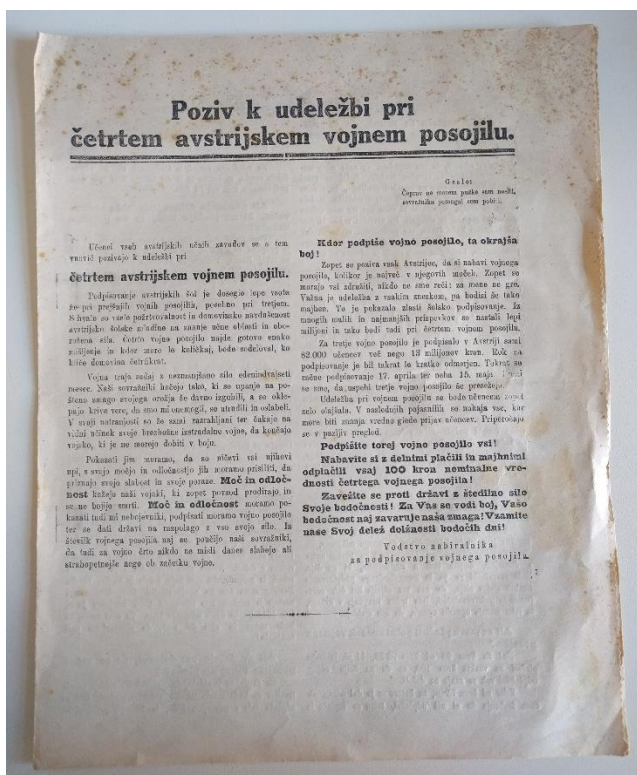
Priligi 12 in 13: propagandni slike. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

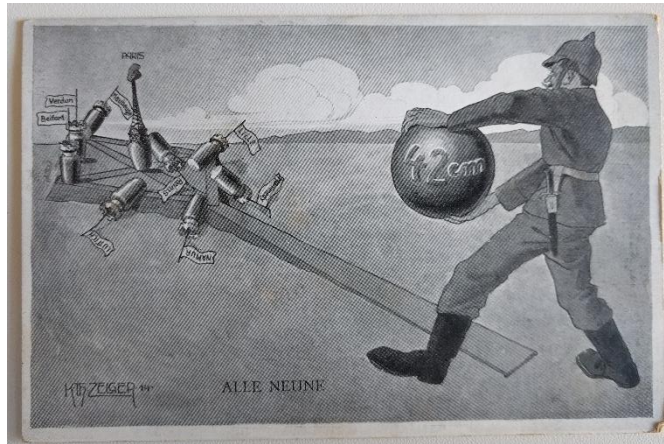
Priligi 14 in 15: propagandni slike. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

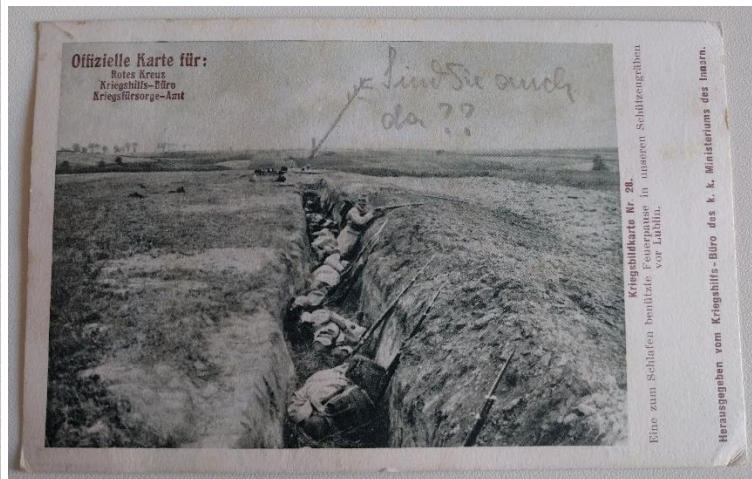
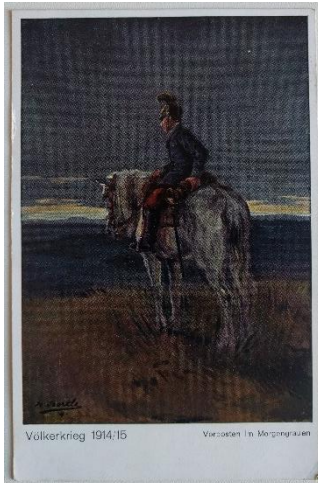
Prilogi 16 in 17: Propagandni sliki. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Rodbina Garibaldi, SI PAM/1645.

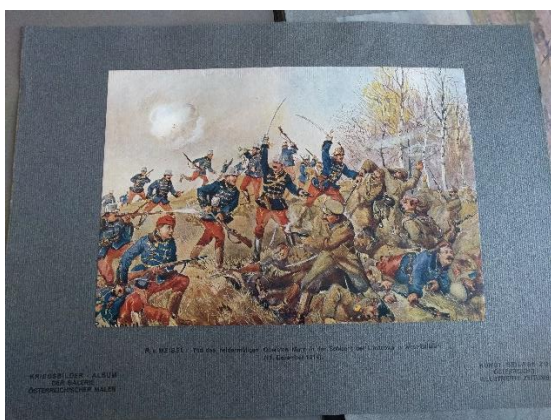
Priloga 18: Poziv k vojnemu posojilu. Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka Varia, TE: 64/11.

Prilogi 19 in 20: propagandni razglednici. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Garibaldi, TE: 58/10.

Prilogi 21 in 22: propagandni razglednici. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Garibaldi, TE: 58/10.

Priloga 23: propagandna slika. Pokrajinski arhiv Maribor, fond Garibaldi, TE: 21/8.